

IN NAPOLEON'S SHADOW

**The First Editoin in English
of the complete Memoirs of**

LOUIS-JOSEPH MARCHAND

**Valet and Friend of the Emperor
1811 – 1821**

Preface bij JEAN TULARD

Produced bij PROTOR JONES

791 blz. 1998

Vertaald uit het Engels in het Nederlands door Roel K. Vos (Apeldoorn)

Sept. 2021 – okt. 2021

INTRODUCTIE

In de vroege ochtend van 19 april 1821, zestien dagen voor zijn dood, bracht de Keizer me vriendelijk op de hoogte van de keuze, die hij gemaakt had mij een van zijn executeurs-testamentair te maken en tevens van enkele andere van zijn laatste wensen en van de regelingen, die hij had gemaakt omtrent mij. Toen zei hij tegen mij: ‘Je moet trouwen en kinderen krijgen; ze zullen over mij horen, je met vragen bestoken en je zult in staat zijn om hen te vertellen dat je me zag doodgaan in ellende op de rots van Sint-Helena, TENEERGESLAGEN, MAAR NOG STEEDS RECHTOP.’

Het is voor jou, mijn lieve Malvina en voor hen, die van de Keizer hielden, dat ik mijn herinneringen heb verzameld: zij bevatten de waarheid. Zij zullen Napoleon tonen op Sint-Helena, net zo groot in ellende als op zijn troon, toen hij heerste over Europa, steeds dezelfde, TENEERGESLAGEN, MAAR NOG STEEDS RECHTOP.

Met mijn herinneringen komen mijn waarnemingen, mijn gevoelens en de emoties van die gebeurtenissen versterkt terug. Er is veel geschreven over de Keizer op het eiland Elba, tijdens de Honderd Dagen en over zijn gevangenschap op Sint-Helena. Alles dat gedrukt wordt, is niet altijd nauwkeurig. Ik ben aan de herinnering van de Keizer verschuldigd, niet aan zijn waardigheid, bepaalde kleine compromissen te doen vanwege hebzucht en partijdige geest. Ik ben hem dankbaar voor zijn vriendelijkheid naar mij toe en voor de eer, die hij me gaf om me te benoemen tot een van zijn executeurs-testamentair, zodat ik de waarheid kan herstellen met en door de feiten, die ik opmerkte. Ik zal dit op een bescheiden manier doen, vaak zonder de veranderingen, waaraan het geleden heeft en door eenvoudig de gebeurtenissen te vertellen.

Hoewel ik het enthousiasme, dat Napoleon inspireerde, deelde, ben ik toch steeds eerlijk gebleven. Gedurende de tien jaar, die ik in zijn persoonlijke dienst doorbracht, waren er zes van een speciale aard, tijdens zijn gevangenschap op Sint-Helena en zijn verblijf op Elba. Ik was in de gelegenheid zo'n genie, zo'n moed, zo'n afstand nemen en grootsheid in moeilijkheden te zien; en altijd en overal zulk een gevoeligheid en vriendelijkheid voor zijn mensen! Ik heb slechts één angst en zal slechts één spijt hebben: dat mijn pen mijn hart in de steek laat. (a)

Introduction.

L'Empereur le 29 Mars 1801, a l'intention de la voir...
après avoir consacré non une grande partie de sa vie...
dans une cabane à la disposition qu'il fit faire en son forêt...
à la même époque, les deux copies de son ouvrage ont été publiées...
de sa part. Je ne puis que le louer de ce qu'il a fait...
à l'égard de son ouvrage. C'est pour moi une heureuse...
circumstance que de voir l'Empereur qui se rendit...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...

Après avoir...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...

Puis nous partîmes l'enthousiasme que Napoléon...
pour lui et son œuvre. Je ne puis que le louer...
à l'égard de son ouvrage. C'est pour moi une heureuse...
circumstance que de voir l'Empereur qui se rendit...
à l'école de la messe de l'apprentissage de la lecture...

1801
J. B.

a. Een facsimile van deze introductie, die Marchand aan het begin van zijn 'Mémoires' heeft geplaatst, is hier weergegeven.

Zijn handtekening, ook hierop, die staat op de laatste pagina van zijn manuscript, is nauwkeurig te bepalen: 18 oktober 1842. De dag waarop het in klad is afgemaakt. Hij zegt zelf dat 'zijn memoires al lang geleden geschreven zijn.' Het is dit klad, in zijn eigen handschrift en ondertekend door hemzelf, dat we in z'n geheel gebruikt hebben voor deze huidige publicatie.

J.B. (= Jean Bourguignon)

BOEK 1 van 2

Deze Engelse vertaling bestaat net als het Franse origineel uit twee delen.

Echter: in de Engelse versie zitten beide delen in één band.

In het originele Frans bestaat dit werk uit twee aparte delen.

Zie ook de foto's van deze boeken.

(rkv)

DEEL 1 (blz. 3 – 33)

Marchands begin in dienst van de Keizer

Van de reis naar Holland (1811)

tot het zich vestigen op het eiland Elba (mei 1814)

blz.

HOOFDSTUK 1

Begin van de dienst bij de Keizer. – Reis naar Holland en Dresden. – Campagne van Rusland en samenzwering van Mallet. – Campagne in Saksen in 1813.

3 In 1811 werden twaalf jonge mensen gekozen uit families, die als dienstpersoneel werkten voor de Keizer om de deurwachten in zijn appartementen te vervangen. Mijn moeder, verbonden aan het huis van de koning van Rome (*zoontje van Napoleon, rk*) als eerste voedster van deze prins, solliciteerde bij de groot-kamerheer, de graaf van Montesquiou (11) ten gunste voor mij en hij stemde toe.

De Keizer was toen gelukkig, op het hoogtepunt van zijn glorie, hij had een zoon gekregen (12), deze geboorte was geheel zijn wens, dit leek hem de vervulling van zijn afstamming, en hij was nog jong. Hij had het vooruitzicht de hoop te hebben zijn zoon op de troon te plaatsen, in de schaduw van de gevaren, waarmee zijn macht dagelijks werd bedreigd.

Het hof was schitterend, de feesten, de bals, de spektakels, de reisjes, de jachten, volgden elkaar in snel tempo op. De oude adel ambieerde de eer bij het hof te mogen zijn, toegelaten te worden tot het Huis van de Keizer en de staat te dienen in de regering of in het leger. Zij werd ontvangen en verkreeg wat in de macht van de Keizer lag om hem plezierig te stemmen: eer en een plaats; de nieuwe adel zag dit niet zonder jaloezie aan, maar in het leger vonden zij de Keizer terug en daar werd alleen de verdienste beloond. Het was onder die vlaggen, dat plicht en eer, moed en glorie de eenwording van de oude en de nieuwe adel werkten, de eenwording van alle partijen, maar vooral voor de Keizer in zijn dagen van glorie en welvaart voor Frankrijk. Intellect even actief als macht was de Keizer juist op tijd gekomen en liep zelfs vooruit. Hij liet meteen het bevel voor de anarchie gaan om zo de noodlottige gevolgen van de Revolutie te laten verdwijnen.

11. Graaf Pierre Montesquiou-Fezenac (1764-1834) was gekozen tot afgevaardigde van de Wetgevende Vergadering en volgde Fontanes op als president van die vergadering. In 1810 verving hij Talleyrand als grootkamerheer van de Keizer. Datzelfde jaar werd zijn vrouw, kleinkind van de markies Le Tellier de Courtanvaux, zelf een afstammeling van Louvois, benoemd tot gouvernante van de Kinderen van Frankrijk. Madame Quiou vergezelde de koning van Rome naar Wenen in 1814.

12. De koning van Rome was in Parijs geboren op 20 maart 1811.

4 Koning Louis, tegen de wil van de Keizer, maar in het belang van zijn volk, waarvan hij het lijden kende, trad af als koning van Holland (13). De Keizer besloot er heen te reizen. Enige tijd later ging het hof naar Compiègne en De Majesteiten vertrokken vanuit deze residentie naar dit koninkrijk, dat de Keizer bij Frankrijk wilde voegen.

De Keizer had voordat hij Holland zou bezoeken, afgesproken de keizerin in Antwerpen te ontmoeten.

13. Sinds de bestijging van de troon van Holland waren de verhoudingen tussen koning Louis en Napoleon vertroebeld. De Keizerlijke correspondentie is vol met kritiek op de koning van Holland omtrent zijn politiek en zijn relatie met Frankrijk. De soeverein van Holland zat gevangen tussen zijn koninklijke plicht en het zijn van een Franse prins. De groeiende spanning tussen de twee broers had geleid tot een decreet, gedateerd in Rambouillet, 9 juli 1810, waarvan het eerste artikel luidde: 'Holland is geannexeerd door het Keizerrijk'. Een paar dagen eerder, om zo'n oplossing te voorkomen, had Louis geprobeerd af te treden ten behoeve van zijn zoon "in het belang van zijn volk, met wiens lijden hij bekend was". Maar Napoleon was hier tegen. Als gevolg hiervan, in tegenstelling tot de Keizer, had zijn broer in Holland, in Duitsland en overall, het imago verworven van een ongelukkige vorst, vol met loyaliteit, rechtvaardigheid en begrip. Hij werd "de goede koning Louis".

In elke gebeurtenis, die volgde op de annexatie van het koninkrijk Holland bij Frankrijk, begreep een ieder de noodzaak, die Napoleon voelde om deze reis te maken, die duurde van 19 september tot 11 november 1811. Dit is de eerste reis, waaraan de jonge Marchand, 20 jaar oud toen, deelnam. Het voorgaande jaar hadden dergelijke zaken Napoleon al naar deze regio's geleid. Van april tot juni 1810 was hij door het noorden van Frankrijk gereisd en in de Brabantse provincie en hij had zijn reis zelfs verlengd tot de Zeeuwse eilanden. Marie-Louise,, waarmee hij net was getrouwd (1 april 1810) had hem vergezeld.

- 5 Zij begaf zich met haar gevolg naar het chateau van Laeken (14). Zij vertrouwde de koning van Rome toe aan de zorg van Mme de gravin de Montesquiou. Nadat ze in deze stad was aangekomen, maakte zijn verscheidene uitstapjes in de omgeving, bezocht fabrieken, het theater van Brussel, kocht aanzienlijke partijen kant, wat de Keizer haar had aangeraden om de noodlijdende winkels nieuw leven in te blazen. Overall waar ze kwam, werd zij uitstekend ontvangen (15).

Gedurende die tijd bezocht de Keizer de noordelijke kust van Boulogne tot Vlissingen, waar hij werkzaamheden had bevolen. Aan boord van de Charlemagne werd hij drie dagen opgehouden door een storm zonder een voet aan wal te kunnen zetten.

14. Het kasteel van Laeken, in de omgeving van Brussel, is de huidige zomerresidentie van de Belgische koninklijke familie. Gebouwd in 1784. Het werd gekocht in het jaar XII door de Eerste Consul, die er 518.853 francs voor betaalde. Bonaparte ondernam meteen grote reparaties, vergrootte het grondgebied, richtte tuinen in, en kocht in het volgende jaar meubilair, porselein en boeken ter waarde van een miljoen francs. Tijdens het Empire werd Laeken een Keizerlijke residentie, met een gouverneur, generaal Suchet. Keizerin Marie-Louise verbleef hier twee maal kort, in 1810 en 1811.

Het volgende jaar was het dit kasteel van Laeken, dat Napoleon via een decreet, aanbood aan de vroegere keizerin Joséphine, in de ruil voor het paleis van het Elysée, dat hij haar had gegeven tijdens de scheiding (16 oktober 1809). Joséphine accepteerde de ruil, maar kwam nooit naar Laeken, zelfs niet om er bezit van te nemen.

Het kasteel werd door brand verwoest in 1809 en daarbij werd het grootste deel van de artistieke schatten, meubels, tapijten en de bibliotheek, gesticht door Napoleon, verwoest. Het kasteel is daarna weer opgebouwd.

15. De Keizer verliet Compiègne alleen op 19 september om 03.00u. 's Ochtends vroeg op de 22ste vertrok Marie-Louise op haar beurt naar Brussel, waar ze aankwam op de 23ste in de nacht. In het theater veroverde ze de harten van het publiek. Toen er bloemblaadjes van haar tulpenboeket afvielen, vocht het publiek er om. Zij had er plezier in te winkelen. Zij voldeed daarmee aan de aanbevelingen van de Keizer. Tijdens deze week alleen-zijn schreef de Keizer Marie-Louise elke dag. Op 25 september, toen hij aan boord was van de Charlemagne, berichtte hij de keizerin dat hij bezig was te schrijven aan Estève, de schatbewaarder van de troon, haar 30.000 francs te sturen voor haar persoonlijke uitgaven. Hij voegde er aan toe: 'Je kunt voor 100.000 francs aan kant kopen of bestellen in Brussel'. Marie-Louise stemde hiermee in. Zij kocht inderdaad voor een bedrag van 144.035 francs kant, waarvan ze een groot deel onder haar hofdames verdeelde. Mme de Montebello ontving een geborduurde jurk ter waarde van 5000 francs en ander werk, dat bijna 4000 francs waard was.

- 6 Enkele personen van zijn gevolg, die in kleinere boten zaten, waren doodsbang **(16)**. De keizerin verliet Laeken om zich in Antwerpen bij de Keizer te voegen. De Majesteiten bleven enkele dagen in deze stad om de openbare gebouwen te bezoeken, om op recepties, die hun werden aangeboden te verschijnen en verlieten Antwerpen na de te waterlating een boot in de Schelde bijgewoond te hebben **(17)**. De Keizer verliet de stad en de keizerin begaf zich naar Gorkum **(18)**, waar hij haar weer ontmoette. De verschillende legeronderdelen onder bevel van maarschalk Oudinot, stonden present ondanks slagregens. De Keizer nam de schouw af.

16. Gedurende deze weken was het schema van de Keizer, hoewel behoorlijk vol, niet erg gevarieerd; hij inspecteerde fortificaties, marinewerven en kustversterkingen en schouwde troepen, ontving belangrijke mensen enz. Nadat hij Montreuil-sur-Mer had bezocht, overnachtte hij in Boulogne. Via Calais, Duinkerken en Furnes bereikte hij op 23 september Oostende.

Die dag, samen met Caulincourt en generaal Mouton ging hij met een kleine boot vanuit het Zwin over de vroegere Noordzee-arm ten noorden van de kustlijn van Vlaanderen. Hij sloep in Breskens, de kleine haven van de monding van de Schelde. Hij bezocht daarna forten op het eiland Cadzand (tegenwoordig deel van het vasteland), stopte te Hulst en passeerde om 13.00u. de vloot, die voor anker lag in Vlissingen. Napoleon ging aan boord van de Charlemagne en was door de sterke zee gedwongen aan boord te blijven tot de 27^e, toen hij landde in Vlissingen. Op de 28^e bezocht hij het eiland Walcheren, bezet en toen weer verlaten door de Britten in 1809. Hij stopte in Middelburg, de huidige hoofdstad van de Zeeuwse provincie, bij het Stadhuis. Hij bezocht Veere, een belangrijke haven in 1811 en vertrok op de 29^e naar Vlissingen. Hij zeilde de Schelde op aan boord van een jacht, stopte in Terneuzen, daarna in Bath. Op de 30^e, vroeg in de ochtend, landde hij in Antwerpen en besteedde de ochtend aan begroetende audiënties en aan inspecties. Op 16.00u. kwam Marie-Louise aan vanuit Brussel.

17. Ze verbleven in Antwerpen van 30 september tot 4 oktober. De soevereinen verbleven in het huis van de burgemeester, M.Cornelissen. Drie volle dagen verbleef het koppel in Antwerpen; ze bezochten scheepswerven en schepen in aanbouw en zeilden op de Schelde. Ze horden een Te Deum aan in de kerk van de Notre-Dame te Antwerpen.

18. Op 4 oktober een nieuwe scheiding. Om 02.00u. ging de Keizer op een inspectiereis langs de kust. Hij bezocht op de terugreis Rosendaal en Willemstad, waar hij bleef doorgaan over de fortificaties met Berthier, Caulincourt en Decrès, de minister van Marine. Hij ging per schip naar het eiland Goree, bracht een nacht aan boord van zijn jacht door, ging verder naar Dordrecht aan de Maas en kwam op de 5e oktober in Gorcum aan.

Ondertussen verliet Marie-Louise Antwerpen, bracht de nacht door in Breda en voegde zich bij Napoleon voor het diner te Gorcum. Nu heet deze plaats Gorichem, ligt aan de Maas, verbonden via kanalen met de Lek en Amsterdam. In Napoleons tijd was het al een belangrijke versterkte stad, bijgenaamd 'de sleutel tot Holland'.

- 7 Daarna gaf hij, behoorlijk nat, een audiëntie aan de autoriteiten van de stad. De gouverneur van het koninkrijk, de belangrijke Lebrun **(19)**, hertog van Plaisance, was naar deze stad gekomen om De Majesteiten te ontvangen.

Vanuit Gorkum gingen de Keizer en de Keizerin naar Amsterdam, waarbij ze Workum passeerden **(20)**.

19. Charles-François Lebrun (1739-1824), lid van de Raad van Ouden, werd benoemd tot Derde Consul na de 18^e Brumaire en hij werd belast met de organisatie van de financiën. Tijdens het Keizerrijk werd hij aarts-thesaurier, prins, hertog van Plaisance. Na Louis troonafstand in 1810 werd Lebrun door Napoleon naar Holland gestuurd met de titel 'de Keizerlijke Luitenant-Generaal'. Dankzij zijn activiteit en harde werk regelde hij in 15 maanden alle takken van de openbare diensten. Napoleon hield hem in de Nederlanden als gouverneur-generaal. Hij was als zodanig aanwezig toen de Keizer in oktober 1811 kwam. Zijn missie was heel succesvol en hij toonde zoveel interesse in het Hollandse volk, dat ze aardig dankbaar waren en hem de goede Stadhouder noemden.

Zijn zoon, generaal Anne-Charles Lebrun, aide-de-camp voor de Keizer, werd in 1809 de verdediging van de versterkingen en forten van Antwerpen en te ondersteunen de versterkingen van Brede, Bergen-op-Zoom

en de eilanden Cadzand en Walcheren opgedragen. Twee jaar later werd hij benoemd tot gouverneur van Antwerpen.

20. Er schijnt hier wat verwarring te zijn in het geheugen van Marchand betreffende deze stad. Workum ligt veel noordelijker en maakte geen deel uit van de route van Napoleon toen hij van Gorcum naar Amsterdam ging.

Wij kennen precies zijn route. Na aangekomen te zijn in Gorcum op 5 oktober, verlieten Napoleon en Marie-Louise deze stad op zondag de 6^e, na de mis. Voor 06.00u. had Napoleon al twee detachementen van Oudinots legercorps geïnspecteerd. Maar het was in Utrecht, dat door Marchand niet wordt genoemd, dat de Keizer audiëntie hield en Oudinots legercorps inspecteerde. Het rijtuig ging verder naar Leerdam en bereikte Vreeswijk, waar Zijne Keizerlijke Majesteiten verder gingen per boot. Ze bereikten Utrecht om 15.00u. op 6 oktober. Ze brachten de rest van de dag door met een bezoek aan het kamp in Zeist, daarna naar Amersfoort. Terug in Utrecht, bleven ze daar tot 9 oktober.

Utrecht is een belangrijke stad en door haar strategische en geografische ligging was het de zetel van generaal Oudinots commando.

Nicolas-Charles Oudinot (1767-1847), hertog van Reggio, maarschalk van Frankrijk sinds 1809, door Napoleon genoemd de 'Bayard de l'Armée', (het ros Beiaard, rkv), had sinds 1809 eerst het leger van Noorden gecommandeerd, toen het leger van Brabant en tenslotte het observatiecorps in Holland geleid. Hij bleef aan het hoofd in het kamp van Utrecht van juli tot oktober 1811. Hij slaagde er in de rigoureuze orders, die hij had ontvangen met betrekking tot de Hollanders wat te verzachten, daardoor ontving hij hun dankbaarheid, zij boden hem een erezwaard aan.

Napoleon bracht 8 en 9 oktober in Oudinots legercorps door. Samen met de keizerin woonde hij belangrijke manoeuvres van de gehele infanterie, artillerie en de vier cuirassier regimenten bij in dit Utrechtse kamp. Na deze manoeuvres bezochten de twee soevereinen de Moravische Broederschap in Zeist.

- 8 Een plechtige entree vond plaats in deze hoofdstad **(21)**. De keizerin zat in een glasrijtuig met een garde d'honneur rondom haar. De Keizer was te paard, omgeven door een schitterend gevolg. Overal klonken juichkreten van de bevolking, die toegesneld was om hem te zien. De belangrijkste mannen van de stad, handelaren en anderen, waren verbaasd dat de Keizer tegen een ieder zijn taal sprak, zich perfect voorbereid toonde over hun belangen, zich bezig hield met hun zorgen en geheel bekend was met de bijzonderheden, waarvan hij wist dat hij ze daar een plezier mee deed **(22)**.

21. Napoleon en Marie-Louise verlieten Utrecht op 9 oktober, kwamen om 15.00u. aan te Amsterdam. De stoet, die Marchand noemt, volgde de Kalverstraat, de belangrijkste zakenstraat in de stad. De soevereinen verbleven in het koninklijk paleis, dat diende als Stadhuis tot 1808, toen Louis Bonaparte het veranderde in een koninklijke residentie.

22. Zie: *'Voyage to Holland in the Summer of 1806'*, door Sir John Carr, een Britse dichter en reiziger (1772-1832). Een prachtig exemplaar van dat boek maakte deel uit van de privé boekencollectie van Napoleon.

- 9 Gedurende de gehele tijd dat de Keizer en de keizerin in Amsterdam verbleven, waren er alleen maar feesten en uitstapjes. Toen de Keizer er niet was, omdat hij naar Texel was gegaan **(23)**, bezocht de keizerin het dorp *Broek (in Waterland, rkv)* **(24)**, waarvan de straten van mozaïek zijn, waarop de rijtuigen niet op kunnen. Er werd een uitzondering gemaakt voor Hare Majesteit, die het huis van de burgemeester binnen ging; men liet haar de voordeur zien, die alleen voor huwelijk, dood en dopen werd geopend. De Keizer ging ook naar Zaandam **(25)** om daar het huisje te bezoeken, dat bewoond was geweest door Peter de Grote en waar deze het bouwen van schepen leerde.

23. Texel (Tessel), een Nederlands eiland aan de ingang van de Zuiderzee, vier kilometer van de noordelijke punt van Den Helder.

24. Toen de Keizer naar Tessel vertrok, bezocht Marie-Louise Broek (in Waterland, rkv), tien km van Amsterdam. De straten waren gelegd met gekleurde stenen op de hoeken en ze vormden allerlei patronen.

Daardoor zegt Marchand dat de staten bedekt waren met mozaïek.

25. Saardam (Zaandam), een kleine stad ten noorden van Amsterdam, actief in scheepsbouw.

Peter de Grote leefde hier inderdaad onder de naam Mikhailov, als timmerman, in 1696, toen hij scheepbouwkunde studeerde. Zijn huisje is nu nog te bezoeken.

- 10 Tijdens deze reis was de Keizer op een dag met de keizerin op een jacht. Hij ging naar de roerganger, ondervroeg hem of dit jacht aan hem toebehoorde. ‘Nee, het is van hem daar, als het van mij was, zou ik me heel wat gelukkiger voelen.’ ‘Wel nu, ik geef het je,’ antwoordde de Keizer hem. De man lachte ongelovig, hij begreep niet dat de Keizer hem iets gaf, dat niet van hem was en bedankte hem daarom ook niet. Maar toen grootmaarschalk Duroc hem ’s avonds liet komen en hem aansprak als de eigenaar van het jacht en hem de kwitantie van de baas liet zien, dat alles betaald was, zei Duroc tegen mij (*Marchand, rkv*): ‘De vreugde van die man werd waanzinnig, want hij had geloofd dat ik me over hem had vermaakt.’ ‘Ik geloof,’ zei de Keizer, ‘dat me dit wel 6000 francs heeft gekost. Dat zal het fortuin en het geluk van deze goede man maken.’

De Keizer rekende veel op dit soort handelen, die een soeverein, zei hij, niet te vaak moet doen. De massa van het volk, waaronder dit zich verspreidt, zal steeds meer verbonden zijn, zij heeft er vertrouwen in, dat op een ongelukkige dag, zij ook de zo’n onvoorziene wijze geholpen zal worden.

De reis was schitterend, Franse acteurs kwamen over en gaven toneelvoorstellingen (26). De mensen misten koning Louis, wat echter niet verhinderde dat er overal enthousiasme klonk als de Keizer verscheen.

Van Amsterdam gingen De Majesteiten naar Den Haag via Haarlem. Zij bezochten de haven en de instellingen. Tijdens een nieuwe excursie van de Keizer (27) ging de keizerin naar het paleis Het Loo (28), waar de Keizer zich bij haar voegde. De Majesteiten passeerden tenslotte Nijmegen en Düsseldorf en gingen bij Keulen de Rijn over, waar feesten werden gegeven.

26. Inderdaad, op 12 oktober, woonden de Keizer en de keizerin, terug van een bezoek aan Spaardam, die avond een uitvoering bij van Racine’s *Iphigénie en Aulide*. Een andere uitvoering was gepland op 23 oktober.

27. Napoleon had de keizerin verlaten om naar de sterkte Zwolle te gaan, in de provincie Overijssel, om de troepen uit het Groninger kamp te inspecteren. Hij voegde zich bij de keizerin op paleis Het Loo.

28. Zomerresidentie van de Nederlandse koninklijke familie in de provincie Gelderland, 20 km van Arnhem.

- 11 Alle afdelingen van de stad met op hun vlaggen de symbolen van elk beroep, defileerden onder de vensters van de keizerin met de kreten: ‘Leve de Keizer, leve de keizerin Marie-Louise!’ Alle straten waren versierd, behangen met overladen bloemen en met bloemslingers. Nadat ze Keulen (29) hadden verlaten, gingen ze naar Dinant, de Maas was uit haar oevers getreden; er was deze nacht een zo geweldige storm opgestoken, dat de schipbrug was weggedreven. De Keizer wilde oversteken, de scheepslui van dit land vonden dat de rivier te snel stroomde om hem over te steken, dat kon pas na twee of drie dagen. De Keizer wist dat er in deze stad Engelse zeelieden waren gevangen, hij beval dit de meest vaardigen en de meest moedigen moesten komen,. Het water steeg maar door en de stroom was snel en gevaarlijk. De Keizer vroeg aan deze zeelieden of ze een aantal boten samen konden voegen, voldoende om zijn gehele equipage over te zetten. Ze antwoordden dat dit mogelijk was, maar wel gevaarlijk. Zijne Majesteit zei hen in het kamp te beginnen. Het was koud, op bevel van de Keizer kregen ze ruim warme wijn. In enkele uren bouwden ze een vlot, waarop de Keizer, de keizerin

en hun gevolg als eersten overstaken. Aan het einde van de dag waren alle equipages aan de overkant. De Keizer gaf aan elk van hen een compleet nieuw pak, een gratificatie en hun vrijheid, met de mogelijkheid terug te keren naar Engeland. Het waren er veertig. Op 11 november arriveerden De Majesteiten in Saint-Cloud, waar zij de koning van Rome weer terug vonden.

29. Napoleon en Marie-Louise verlieten Keulen op 8 november. Ze stopten in Luik, gingen toen via Givet naar Namen. Ze moesten halt houden op 9 november door de overstroming van de rivier de Maas. Marchand schijnt dit oponthoud te plaatsen in Dinant, maar het gebeurde in Givet. De details, door Marchand gegeven, schijnen zo precies te zijn geweest, dat ze worden aangehaald door de lokale traditie in Givet.

Van Givet, via Mézières en Reims, keerden de Keizer en de keizerin terug in Compiègne op 11 november 1811. Ze gingen dezelfde dag naar Saint-Cloud.

- 12 Frankrijk en Rusland kregen onenigheid, de militaire bezetting van het hertogdom Oldenburg (30) door de prins d'Eckmühl op bevel van de Keizer was er de oorzaak van. Dit kwam omdat dit hertogdom het continentale systeem, ingevoerd door de Keizer en afgewezen door Rusland, niet juist hanteerde en een enorme hoeveelheid Engelse goederen importeerde. Ook beschouwde hij de entree van zijn troepen als een belediging voor een prinses van Russische bloede. En hij keurde de actie van een van zijn luitenants af, die zijn troepen terug trok, omdat een dreigbrief van het kabinet te Sint-Petersburg onmiddellijke verwijdering vroeg uit het hertogdom.

30. Het hertogdom Oldenburg lag in de noordelijke vlaktes van Duitsland, zich uitstrekkend van de monding van de Weser, in het gebied van Bremen, langs de Noordzee en rond de Golf van Jade. Het omvat het eiland Vangervog.

Het originele gebied was in 1777 veranderd in een hertogdom door de keizer van Rusland. Gedurende de oorlog met Rusland (1806-1807) hadden de Fransen het hertogdom bezet en ontruimden het na het Verdrag van Tilsit.

Het Continentale Stelsel dwong Napoleon inbreuk te maken in het gezag en interne bezetting van landen, die blijkbaar de Britse contrabande (smokkelwaar) voor stonden, vooral Holland en de noordelijke kusten van Duitsland. Naar aanleiding van meerdere senatus-consulti annexeerde Napoleon een aantal gebieden bij Frankrijk. In juli 1810 was dat Holland, in december 1810 de Duitse kust, inbegrepen het hertog Oldenburg. Napoleon had de hertog van Holstein-Euten, toezichhouder op de regerende groot-hertog van Oldenburg en oom van de tsaar, een uitruil voor dat van Erfurt, maar die had geweigerd. Later, tijdens de maand januari 1811 beval Napoleon via een decreet de inname van Oldenburg.

Maarschalk Davout, prins van Eckmühl, was in januari 1810 benoemd tot bevelhebber van het leger in Duitsland; in december 1810 tot bevelhebber van de Hanze-eilanden en in april 1811 tot bevelhebber van het Elbe-observatie corps. Hij was dus aangewezen om het hertogdom te bezetten. In tegenstelling tot wat Marchand beweert, had hij de Keizerlijke instructies niet overschreden en hij kon alleen maar geblameerd worden voor dit gebeuren, uit politieke slimheid. In ieder geval, ook Rusland voelde zich aangetast door zijn beslissing. In de eerste plaats werd Napoleon nu de dominerende factor in de Baltische landen, waarover Peter de Grote de overheerser en de controleur voor Rusland had willen zijn. Ten tweede, de afgezette prins van het hertogdom Oldenburg was door zijn huwelijk met Catherina Pavlovna de zwager van de tsaar. En Napoleon zond op deze manier naar zijn bondgenoot Alexander terug diens zuster, afgesloten van haar toekomstige kroon! De tsaar probeerde niet te onderhandelen, maar Napoleon rekte de onderhandelingen en bood vage compensaties aan. Alexander zond toen naar de onafhankelijke hoven van Europa een kopie van zijn formele protest. Napoleon deed alsof hij deze actie zag als een nieuwe provocatie. Dit is wat Marchand bedoeld met een 'bedreigende opmerking'.

- 13 Ook de bezetting van Dantzig als vrije stad als vergelding voor de bezetting van het onafhankelijke Oldenburg, raakte de Franse eer, verbrak de goede harmonie, die tussen de twee grootmachten bestond en dat alles deed de Keizer besluiten de prins van Eckmühl in de positie, die hij daarvoor had, te bestendigen.

De Keizer, met het oog op de politieke horizon, die zich verdonkerde, wilde feesten en bals om de keizerin en de jonge hofdames te vermaken. Het meest schitterende feest werd gegeven in de balzaal van het paleis der Tuilerieën. Er werden dansen (quadrilles) georganiseerd, de repetities vonden dagen van te voren plaats in het kleine theater van de appartementen van de keizerin. De beide zusters van de Keizer, zowel de een als de ander, waren opvallend mooi en namen er aan deel. Prinses Pauline in het kostuum van

Frankrijk, was een plaatjes van schoonheid. (volgt een beschrijving van wat zij allemaal droeg, rkv).

De koningin van Napels (*Caroline, rkv*) vertegenwoordigde Italië. (volgt weer een beschrijving van de kleding ed., rkv.) De meest charmante hofdames lieten zich gelden bij de quadrilles. De gravin Le Grand, baronesse de Mesgrigny en andere vrolijke dames vormden samen les Heures, die de zon volgt, gepresenteerd door generaal Charles de Lagrange (31).

31. Dit is cavalerie generaal Armand-Charles-Louis Le Lièvre, graaf de La Grange (1783-1864). Aide de camp van Berthier, hij vergezelde hem naar Wenen toen de prins van Neufchâteau de Keizer vertegenwoordigde bij het huwelijk van Marie-Louise. Hij werd brigade generaal in 1812. Hij was commandant van het Keizerlijk kwartier tijdens de terugtocht vanuit Rusland en onderscheidde zich gedurende de Campagne de France (1814, rkv). Zijn naam staat gegraveerd in de Arch de Triomphe.

- 14 De Keizer had steeds de algemene vrede overwogen als noodzaak voor het herstel van Europa. Zijn eerste gedachte als consul was geweest dat te bereiken en hij had vaak gezegd dat er geen enkele reden was om de vrede van Amiens te verbreken. Als Keizer weet men dat dat zijn contante doel was en dat na de slag bij Austerlitz, van Friedland en van Wagram en zelfs na de bevrijding van de Njemen, hij steeds de vrede aanbood aan Engeland. Hij ambieerde niet de scepter der zeeën door die macht, maar hij wilde dat een Frans schip gerespecteerd zou worden en zijn vlag zou dragen. De Keizer accepteerde dus de oorlog slechts als men tegen hem optrok.

Voordat hij Parijs verliet voor een net zo grote onderneming, hield de Keizer verscheidene raadsbijeenkomsten, die als onderwerp hadden de toelevering in Parijs. Sinds twee jaar waren de oogsten slecht. Het komende jaar stond er slecht voor (32). Voor hij vertrok gaf hij uiterst nauwkeurige en ernstige orders dat het verloren graan moest worden aangevuld en dat het brood in Parijs op een gemiddelde prijs bleef voor de arbeiders in Parijs, waarmee hij zich veel bezig hield, zich goed beseffend dat de rijke tegen welke prijs dan ook het zou verwerven. De Keizer had het effect gezien van de honger in Parijs; hij wist dat het volk, overheerst door de honger, zich op allerlei manieren van wanorde zou gedragen en dat wilde hij voorkomen tijdens zijn afwezigheid.

32. Het is vreemd te zien dat Marchand hier de echo is van Napoleons vooringenomenheid en stil is blijven staan bij de belangrijke economische crisis, die slechter werd vanaf 1810.

Deze crisis begon in de handel en industrie. Frankrijks export was enorm gedaald. Officiële rapporten noemen 'de ellendige toestand van Frankrijks handel'. De oogst van 1810 was middelmatig geweest, die van 1811 slecht. Die van 1812 was, zoals Marie-Louise in een van haar brieven zegt, 'een steriel jaar'. Dit jaar werd inderdaad 'het jaar van het dure brood'.

Napoleon had geprobeerd maatregelen te nemen om uit deze crisis te komen. Hij had hogere beloningen beloofd aan industriëlen en bankiers en had een voedselvergadering georganiseerd om Parijs te voorzien. Om de dreigende verhoging van tarwe te voorkomen, waren er decreten uitgevaardigd om de distillatie van graan te beperken, de markt en de verkoop van tarwe te reguleren en de prijs van de tarwe te stellen op maximaal 35 francs per hectoliter. In 1809 was de prijs 15 francs per hectoliter. Dus de prijs was van 1809 tot 1812 verdubbeld. Het resultaat was dat de prijs van het brood in 1812 van 10 cent per pond ging naar 60 cent per pond in vele streken. Bij het bepalen van het maximum had Napoleon de Conventie nagedaan. De gevolgen waren natuurlijk dezelfde als in 1793: lege markten, clandestiene handel. De zwarte handel, zoals men het nu noemt, werd georganiseerd.

- 15 Nadat hij op deze manier had laten zien hoe zijn regering werkte, verlieten de Keizer en de keizerin in de lente van 1812 Saint-Cloud om zich naar Dresden te begeven, waarbij ze opnieuw hun zoon achter lieten in de handen van de gravin Montesquiou, waarin hij het grootste vertrouwen had en dat welverdiend was. Ieder weet dat de Keizer, terwijl hij zijn zoon aan haar gaf met deze woorden: 'Madame, ik vertrouw u de bestemming van

Frankrijk toe, zorg ervoor dat hij een goed burger en een goed christen wordt.’ Deze woorden waren gericht aan een vrouw, waarvan de vreugde ingehouden en de goedheid te zien was.

Elke ochtend had Madame de gravin de Montesquiou de gewoonte de koning van Rome mee naar het ontbijt van de Keizer te nemen, die hem in zijn armen ontving om hem op zijn knieën te zetten. De Keizer had er plezier in hem zo vast te houden en met hem te spelen, hem te omarmen en hem zelfs te plagen.

Op een dag, terwijl hij hem main-morte (? rkv) liet spelen en hij zijn kleine hand vasthield, zei hij al kijkend naar Madame Montesquiou: ‘Wat denkt u, mevrouw, zou deze kleine hand in staat zijn een sabel vast te houden?’ ‘Sire, voordat men hem het slechte leert, moet hij eerst het goede leren.’ ‘Zo antwoordt een vrouw met ontwikkeling,’ zei de Keizer.

Twee dagen nadat men Saint-Cloud verlaten had **(33)**, kwamen de Keizer en de keizerin aan in Mainz, waar ze overnachtten en de groot-hertog van Hesse en de hertogin van Darmstadt ontvingen **(34)**.

33. Napoleon verliet Saint-Cloud op 06.00u. op 9 mei 1812. Hij stopte te Mainz om 21.00u op de 11^e. Hij vertrok de volgende ochtend om vier dagen later aan te komen op 16 mei te Dresden.

34. Louis V, landgraaf van Hessen-Darmstadt sinds 1790, regeerde van 1790-1830. Toen hij zich voegde bij de Rijnbond in 1806, had hij de titel aangenomen van groot-hertog en hij noemde zichzelf Louis I. Marchand geeft hem zijn rechtmatige titel van groot-hertog. Men moet zich herinneren dat Louis I was overladen met beloningen door Napoleon, maar dat hij een van de eersten was, die zich bij de Geallieerden voegde, die hem omver wierpen van de Russische terugtocht. Zijn zoon Louis II, die hem opvolgde in 1830, was getrouwd met de prinses van Baden. Hij bleef een trouwe aanhanger van Napoleon, die hem een groot-hertog maakte. Hij werd opgevolgd door zijn kleinzoon Charles-Louis-Frédéric, die getrouwd was met prinses Stéphanie de Beauharnais op 7 april 1806 in de Tuilerieën.

16 Vanuit deze stad begaven ze zich naar Frankfurt, naar prins Primaat **(35)** en vandaaruit naar Dresden, terwijl ze de honneurs ontvingen van de prinsen, door wiens staten ze reisden.

Dresden werd gedurende een maand de verblijfplaats van verscheidene soevereinen: de keizer van Oostenrijk kwam er met zijn keizerin. Zij deden dat omdat ze keizerin Marie-Louise, hun mooie dochter, een tijd niet hadden gezien. Ze hielden niet van de Keizer, die bij deze gelegenheid zich constant galant voor haar toonde. De aartshertogen van Oostenrijk kwamen er, de koning van Pruisen kwam met zijn oudste zoon, de prins-erfopvolger. Deze vroeg aan de Keizer of hij zijn zoon als aide de camp zou willen aannemen. Keizerin Marie-Louise toonde de grootst mogelijke luxe met haar toiletten op alle feesten, die tijdens deze reis werden gegeven. Zij schitterde door de elegantie van haar taille en de diamanten, waarmee ze bedekt was; haar moeder, was heel opgewekt, maar werd terug geduwd door het succes van haar dochter.

De koningin van Westfalen en veel prinses van de confederatie van de Rijn gingen naar het hof te Dresden met de goede en eerlijke koning van Saksen. De Keizer was van al deze potentaten de Agamemnon, die niet stopte met het demonstreren van de vriendelijkheid van zijn persoon. Het was het hoogtepunt van de keizerlijke glorie. Het moment was niet ver meer, waarop de ongehoorde tegenslagen zouden beginnen. Al die soevereinen gingen weer weg, terwijl ze dachten in de beste harmonie te zijn geweest. Als de Keizer uit zwakte rekende op de Pruisen, die hij achter zich had gelaten, twijfelde hij niet aan de goede wil van de keizer van Oostenrijk, zijn schoonvader, en hij verbaasde zich over Rusland, getuige de woorden die hij sprak, en die niet toelieten te twijfelen dat ze vergeten zouden zijn bij de eerste tegenslagen voor ons leger.

35. Hij refereert aan Carl Theodore von Dalberg, lid van een adellijke familie uit de Duitse Rijnstreek. Hij was een van de belangrijkste figuren in Duitsland tijdens de Revolutie en het Empire. Hij had bepaalde opdrachten na zijn studie rechten en theologie en bewees een van de meest verlichte mannen van zijn tijd te zijn. In 1802 werd hij aartsbisschop van Mainz en hij was de laatst gekozen vanuit de stad. Toen het Heilige Keizerrijk werd verlaten, ging hij bij de Rijnbond met de titel prins primaat en met Frankfurt am Main als zijn hoofdstad. Napoleon benoemde hem tot groot-hertog van Frankfurt in 1810.

- 17 De Keizer, die afscheid had genomen van de koning van Saksen (36) en de prinsen van diens familie, verliet Dresden op 29 mei; enkele dagen later ging de keizerin ook weg. Zij ging naar Praag om zich bij haar familie te voegen, waar zij een maand bleef met pleziertjes en feesten. De graaf van Neipperg (37) werd vlakbij de keizerin geplaatst als ere-chevalier. In de dienstsalon liet hij mij verschillende momenten blijken van zijn bewondering voor de keizerin en hij vertelde over zijn campagnes in Italië en het verlies van zijn oog. Ik kon toen niet denken, dat hij in zijn respectvolle verslagen, dat hij met de keizerin, zo oud als hij reeds was, terwijl hij een zwarte lap voor zijn oog had, haar enkele jaren later fataal beïnvloedde in haar bestemming als jonge prinses. De prins van Neipperg was een man vol met esprit, zeer goed gekleed, zeer gracieus, die sprak met bezieling en met ridderlijke gevoelens.

Voordat de keizerin in Praag aankwam, had zij de complimenten ontvangen van de burgerlijke en militaire autoriteiten; langs haar gehele route waren erebogen opgericht en de bevolking toonde veel hartelijkheid bij de ontvangst van die jonge aartshertogin, want zij dachten had zij zich opgeofferd had voor de politiek.

36. Frederick Augustus (1750-1827), koning van Saksen bij de gratie van Napoleon sinds 1806. Groot-hertog van Warschau in 1807. Hij betaalde een hoge prijs bij de Weense verdragen voor zijn trouw aan Napoleon.

37. Graaf Albrecht Adam von Neipperg behoorde tot een oude Zwabische familie. Geboren in Salzburg in 1775, gestorven in Parma in 1829. Hij diende voortdurend in het Oostenrijkse leger tegen Frankrijk. Geplaatst in dienst van Marie-Louise in 1812, werd hij haar minnaar en later haar echtgenote na de val van het Empire. Marchands getuigenis is zeer interessant: hij zet niet alleen uiteen de voorwaarden, waaronder Neipperg dicht bij de keizerin kwam, maar hij identificeert exact de identiteit van de man. Sommige historici dachten dat het zijn broer Charles Vincent Jérôme was geweest. Marchands getuigenis is even positief als accuraat. Er zit slechts een kleine fout in zijn verhaal: het was niet gedurende de Italiaanse campagnes, maar langs de Rijn in Doelen in 1794, dat Marie-Louise's toekomstige echtgenoot zijn oog verloor.

- 18 Talloze eskadrons cavalerie begeleiden haar binnenkomst in Praag, die werd aangekondigd met een kanonschot en het luiden van de klokken; bij haar binnenkomst bevonden zich verschillende religieuze ordes en verenigingen, die de kreten 'Vive l'impératrice Marie-Louise!' steeds weer deden klinken (38).

Overal feesten, de eerste plek werd gegeven aan Hare Majesteit, in groot gala van groot-kamerheer dhr. De graaf de Montesquiou, zelfs de twee kamerdienaren waren er, die aanreikten, wat hij de keizerin aanbood; hij zelf stond aan de zijde van de keizer van Oostenrijk.

Op 1 juli verliet deze prinses haar familie om naar Karlsbad te gaan, waarbij de keizer van Oostenrijk haar vergezelde. Na enkele dagen in deze stad doorgebracht te hebben, verliet zij haar vader om naar Frankrijk terug te keren, waarbij zij stopte in Metz bij dhr. De graaf de Pange (39), haar kamerheer, waar zij overnachtte. De hoogst mogelijke hartelijkheid en het beste waren voorbereid. Onder de herinneringen, die deze prinses in haar hotels achterliet, is in de bibliotheek een volume, waarin zij de gracieuze en hartelijke woorden voor haar

beschrijft. Nadat ze in Châlons overnacht had, kwam ze op 18 juli aan in Saint-Cloud, waar ze haar zoon terug vond.

38. Napoleon verliet Dresden op 29 mei, voor 05.00u., nadat hij voor de laatste keer de groeten van de koning van Saxon had ontvangen en hij kuste Marie-Louise. Zij bleef in nog vijf dagen in Dresden. Op 4 juni om 05.00u. verliet zij de Saxische hoofdstad en ging naar Praag, waar zij onderhouden werd door oneindige veel feesten tot 1 juli.

Marchand volgde de Keizer niet, die via Glogau en Posen richting Polen en de Russische campagne ging. Hij bleef bij de keizerin en daardoor weten we hoe hij in de dienstkwartieren kwam om te praten met graaf von Neipperg.

39. Marie-Jacque Thomas Songis de Pange, aangewezen als kamerheer van Napoleon in 1809 en later in keizerin Marie-Louise's dienst. Hij werd graaf van het Empire in 1810 en bezat een landgoed in Lorraine. Het was daar, een paar km van Metz, waar hij keizerin Marie-Louise ontving.

19 De Keizer kwam in Polen aan, hij hoopte nog steeds dat deze vrede geen probleem was. Hij wachtte op de gelukkige afloop van de missie van de graaf de Narbonne (40) naar Wilna (*Vilnius, rkv*), het was tevergeefs. Het Franse leger trok de Njemen over op 24 juni.

Toen de Keizer aan het hoofd van zijn leger Moskou binnen trok, blies generaal Malet (41) oude samenzweringen nieuw leven in, met meer vermetelheid dan gewoonlijk en met zeker succes. Terwijl hij in een 'maison de santé' verbleef, had hij enkele officieren van de cohorten van het tweede en de garde van Parijs overgehaald.

40. Graaf Louis de Narbonne (1755-1813) was zoals werd beweerd, hardop zoals bleek, een bastaard te zijn van Louis XV. Eerst student te Juilly, dan aan de artillerieschool te Straatsburg, ging hij naar de diplomatie en was hij een student van Vergennes. Toen hij terugkwam uit de verbanning, voegde hij zich bij het Empire en trok hij Napoleons aandacht. Als aide de camp van de Keizer in 1811 nam hij deel aan de Russische veldtocht.

Op 18 mei 1812 zond Napoleon hem naar Wilna (nu: Vilnius, rkv) om keizer Alexander een persoonlijke brief te overhandigen: een laatste vruchteloze poging om vrede te bewaren. De graaf van Narbonne verliet de Keizer niet tijdens de gehele Russische veldtocht. Hij keerde in januari 1813 in Parijs terug, werd door Napoleon als ambassadeur naar Wenen gezonden, daarna, na het congres van Praag, ging hij naar Torgau in Saxon, waar hij overleed in 1813.

41. De buitengewone Malet-affaire, geleid door een obscure officier zonder contacten en betekenis – en die bijna slaagde – had grote repercussies. Het Keizerrijk werd door elkaar geschud door de storm van dit gebeuren; Napoleon, samen met zijn raadgevers, voelde de broosheid van het Keizerlijk gebouw. Dit was het resultaat van een vreemde zaak, dat de Keizer na de Berezina deed besluiten terug te keren naar Parijs en persoonlijk de zaken recht te zetten.

Claude-François Malet, geboren in Dôle, diende als koninklijk musketier, daarna bij de revolutionaire legers, waar hij generaal werd tijdens het Directoire. Tijdens het Consulaat en het Empire vervulde hij een aantal posten. Geplaatst op non-actief in 1805, ging hij bij het leger van Napels en diende als gouverneur van Rome voor generaal Miollis. Ontheven van zijn functies in 1807 door de onderkoning van Italië en terug gestuurd naar Frankrijk wegens zijn republikeinse propaganda, werd hij gevangen gezet in La Force (juli 1807), vrijgelaten zonder proces in mei 1808 en hij ging met pensioen. Vanwege ziekte kreeg hij toestemming om te wonen in de kliniek van Dr. Dubuisson, rue du Faubourg-Saint-Antoine no. 333. Van hieruit ontsnapte hij over de tuinmuur in oktober 1812. Hij voegde zich bij zijn compagnon, fr. Caamagno, ging verder naar het garnizoen van Popincourt, rue Saint-Ambroise, en regelde het om bevel te krijgen over het 10^e nationale Garde cohort, inclusief de commanderend officier, majoor Soulier, door de dood van de Keizer te verkondigen en het instellen van een voorlopige regering. Na vrijlating van de generaals Guidal, onlangs betrokken in de Midi-affaire en Lahorie, de voormalige stafchef van generaal Moreau uit de La Force gevangenis, brak hij in in het huis van generaal Hulin, gouverneur van Parijs en verwondde deze aan het hoofd door een pistoolschot. Hij werd gearresteerd door Baron Pierre Doucet, de chef-staf van de gouverneur en door de garnizoensadjutant Laborde, diens rechterhand. Veroordeeld door een militaire commissie werd hij tot de dood veroordeeld samen met 14 compagnons op 28 oktober en de volgende dag op de vlakte van Grenelle geëxecuteerd door een vuurpeloton.

20 Op 19 oktober (42), om drie uur in de ochtend, brachten deze hun troepen in beweging en lieten hen posten bezetten. Generaal Malet, met veel vermetelheid, haalden onder de gevangenen enkele obscure samenzweerders zonder middelen en liet ze binnen bij de minister en de prefect van politie (43), hij kondigde zelfs de dood van de Keizer aan en de formatie van een nieuwe regering. Deze samenzwering, gestopt door de actieve geest van generaal Laborde, bestond slechts enkele uren, zij veranderde niets aan de toestand in Parijs. Als het was doorgedaan, zou het groter zijn geworden en veel van Parijs hebben omvat. De prefect van de Seine, dhr. De graaf Frochot (44) werd in deze botsing van beginnelingen het enige slachtoffer door zijn goedgelovigheid. De Keizer ontsloeg hem bij zijn terugkeer, hem verwijtende, dat hij zich niet had herinnerd dat in Frankrijk *'le Roi ne meurt jamais, le Roi est mort, vive le Roi!'* Enkele vrienden van deze ambtenaar probeerden de boosheid van de Keizer tegen hem af te zwakken zonder daarin te slagen. 'Wat wilt u,' zei de Keizer, 'dat ik positief spreekt over een man, die bij het eerste gerucht over mijn dood, zich ter plekke naar mijn vrouw en zoon begeeft op bevel van een onbekende, die de raadszaal van het stadhuis ter beschikking stelt voor het installeren van een nieuwe regering? Is dat het gedrag van een prefect van Parijs? Praat met er niet meer over!'

Een krijgsraad oordeelde over de chefs van deze jonge soldaten, generaal Malet verdedigde ze en toonde veel moed, tijdens zijn proces zowel als tijdens zijn dood.

42. Marchand maakt hier een kleine vergissing: de samenzwering begin op 23 oktober 1812.

43. De samenzweerders hadden gevangen gezet, zonder tegenstand, Savay, hertog van Rovigo, minister van Politie; de politie-prefect Baron Pasquier en de prefect van de Seine graaf Frochot.

44. Toen Napoleon terug was, werd graaf Frochot onmiddellijk ontheven van zijn functies als raadgever van de Staat en als prefect van de Seine, door een decreet gedateerd op 23 december 1812, 'omdat hij de erfelijkheid en de heiligheid van de Kroon had genegeerd'. Marchand haalt de strijdkreet aan, die Napoleon uitte voor de senatoren, die hem kwamen begroeten bij zijn terugkeer: 'Onze vaders,' zei hij, 'hadden als strijdkreet: De koning is dood, lang leve de koning! Deze paar woorden bevatten de voortzetting van de monarchie.'

Frochot, geboren in Dijon, voormalig afgevaardigde voor het Bourgondische parlement, rechter voor Mirabeau, die sinds de Terreur gevangen zat, raadgever van de Staat na 18 Brumaire, was benoemd tot prefect van de Seine in 1800 en had het gehele bestuur van de stad Parijs gereorganiseerd.

21 De keizerin was te Saint-Cloud, terwijl prins Cambacérès haar behoedde voor de criminele poging, die rondom haar plaats vond. Zij stuurde een van haar pages naar het slagveld om nieuws te horen van generaal Hulin (45), die ernstig gewond was. De depots van de Garde en van diverse regimenten, de scholen Saint-Cyr en Saint-Germain verenigden zich om haar te verdedigen, zij toonde voldoende koudbloedigheid, zij hoorde bijna op hetzelfde ogenblik over de samenzwering en de arrestatie van de samenzweerders. Om 11.00u. waren de hertog van Rovigo en de prefect van politie weer in hun bureaus terug.

In Rusland, na een aantal briljante successen, volgden onverwachte tegenslagen door het weer. Het 29e bulletin (46) van het Grande Armée had immense verliezen aangekondigd. Frankrijk was in opwinding. De Keizer had de moed om na enkele dagen van deze zo desastreuze publicatie zelf terug te komen; zijn onverwachte aankomst was noodzakelijk, daardoor veerde de publieke sfeer weer op. Alle van de krachtige regering werden aan het werk gezet. Een verbazingwekkende activiteit, vergelijkbaar met die van de Honderd Dagen, deed in drie maanden talloze legers ontstaan, die goed voorzien waren (47).

45. Generaal Hulin had een gebroken kaak door het pistoolschot van Malet.

Generaal Pierre-Auguste Hulin was in Parijs geboren in 1758. Op 14 juli 1789 voerde hij de burgers en de Franse wachten aan, die naar de Bastille marcheerden. Hij was het, die twee kanonnen opstelde tegenover de deuren van de Bastille, waardoor dit fort tot overgave werd gedwongen. Hij werd een van de hoofden van de nationale Garde van Parijs, toen adjudant-generaal in Bonaparte leger in Italië, hij nam deel aan de 18 Brumaire-coup, werd benoemd tot hoofd van de voet grenadiers van de Consulaire Garde en was voorzitter van de rechtbank, die de hertog van Enghien veroordeelde. Hij werd majoor-generaal, groot-officier van het Legion d'honneur en graaf van het Empire. In 1812 hoofd van de 1^e militaire divisie en gouverneur van Parijs.

In april 1814 voegde hij zich bij Louis XVIII, maar hij verloor zijn commando, kreeg het terug in 1815 door Napoleons terugkeer. In juli 1815 werd hij verbannen door een koninklijk bevel en hij ging naar het buitenland. Hem werd toegestaan terug naar Frankrijk te keren in december 1819 en hij trok zich terug uit het leger. Hij stierf in 1841.

46. De Russische ramp was aan het Keizerrijk bericht door het 29e bulletin van de Grande Armée, gestuurd vanuit het Keizerlijke hoofdkwartier te Molodetchna op 3 december 1812. Anatole de Montesquiou was aangewezen om het naar Parijs te brengen. Hij arriveerde slechts korte tijd voor de Keizer zelf. De gevolgen van dit verschrikkelijke nieuws waren de grootste van de Franse verliezen, die ooit waren geleden.

47. Toen de Keizer op 18 december 1812 in Parijs arriveerde, reorganiseerde hij meteen een leger. De totale artillerietrein, die de Njemen was overgestoken, was compleet verdwenen. Napoleon wilde een nieuwe en grotere. Op 27 december kreeg hij de uitkomst van onderzoek naar materieel en artillerie personeel van het gehele Empire en gedurende de volgende dagen dicteerde hij aan generaal Gassendi, toen hoofd van de artillerie, en aan kolonel Evain, zijn aide, een plan, dat onmiddellijk werd uitgevoerd. Details werden aangepast in januari en februari 1813. Maar Wesel en Mainz bleven de verzamelplekken voor alles, dat lag aan de linkerkant van de Rijn, terwijl Maagdenburg een vooruitgeschoven arsenaal was.

22 De terugtocht van de Fransen, sinds Napoleon het leger had verlaten, was ellendig. Men ziet aan de aantekeningen, die de Keizer maakte, in zijn werk gewijd aan het 4e corps van Rusland, door dhr. Labaume, aide de camp van prins Eugène, dat de noodzaak van de situatie Napoleon naar Parijs terug riep **(48)**; dat alleen dat indruk kon maken op Pruisen en op Oostenrijk en als hij had gearzeld naar Parijs te gaan, de doorgang voor hem misschien was afgesloten zou zijn geweest.

Hij liet het bevel in handen van de koning van Napels en de Prins van Neufchâtel (Berthier) **(49)**. Het is het trieste van de omstandigheden, dat deze plicht, waarin de Keizer zich bevond, in een grote crisis, zich tegelijkertijd moest zijn bij het leger en in Parijs. De Keizer onderstreepte in zijn gesprekken te Sint-Helena de fouten, die waren gemaakt in de regering, toen zijn aanwezigheid werd gevraagd bij het leger. Op het moment van de slag bij Austerlitz de financiële en de bankencrisis, bij de slag bij Essling, de intriges van Fouché; tijdens de tocht naar Rusland het verraad van Malet, die allen bewezen dat er verwaarlozing in alle delen van de regering was, als hij niet de richting aan gaf vanwege zijn troepenbewegingen. Alles hing af van hem zelf, van zijn persoon; hij moest overal zijn.

Terwijl de Keizer zich verzekerd had van de middelen om zich op campagne te begeven, vroeg hij aan de prins de Neufchâtel om een jachtpartij te Grosbois **(50)**.

48. Labaume, de aide de camp van prins Eugène, schreef inderdaad *Relation circonstanciée de la campagne de Russe en 1812* (Paris, Pancoucke, 1815). Marchand wist op Sint-Helena over de aantekeningen van Napoleon over dit boek.

49. Murat werd opperbevelhebber van het Franse leger in Rusland nadat Napoleon op 5 december vertrok. Op zijn beurt gedwongen om Wilna en Kowno (nu: Kaunas, rkv) te ontruimen, gaf hij het opperbevel over aan prins Eugène op 18 januari 1813. Berthier bleef bij hem als voornaamste generaal.

50. Deze jacht vond plaats op 19 januari 1813. Het kasteel Grosbois, vijftien km ten oosten van Parijs, omvat een fijn bebost park. Dit was deel van het landgoed dat Napoleon aan Berthier had geschonken. Het

kasteel behoorde achtereenvolgens aan de graaf van Provence, Barras, Generaal Moreau en Berthier, prins van Wagram.

- 23 Hij ontbeet daar en op het hoogtepunt van de jacht vertrok hij naar Fontainebleau om daar enkele dagen door te brengen. Iedereen was verrast over dit onvoorziene, iedereen kwam te Fontainebleau aan in de kleren, die hij aan had. De nacht werd gebruikt om naar Parijs te gaan opdat een ieder kon ophalen wat hij de volgende ochtend nodig had (51). Onmiddellijk na zijn aankomst gaf Zijne Majesteit audiëntie aan de Heilige Vader, die in dit paleis was en die enkele ogenblikken later in zijn appartementen terug keerde. De Paus liet bijna meteen iedereen ontvangen, die dat wilde. De Keizer hoorde hierover en overbrugde het verschil om hem tot bij de Galerie de Diana te ontvangen. Hij leidde hem in zijn kabinet, waar zij bijna een uur achter gesloten deuren spraken. Daarna ging de Heilige Vader weg, de Keizer begeleidde de Paus tot precies de plek, waar hij hem had ontmoet, sprak vriendelijk met hem en ze gaven elkaar voortdurend terwijl ze afscheid namen de namen San Padre en filo mio. Men had het gedurfd wat dichter bij te komen en het gerucht verspreidde zich dat de Keizer de Paus aan de haren had meegetrokken tot aan de deur van zijn appartement.

51. De jachtpartij te Grosbois was slechts een voorbode: niets was voorbereid; echter de planning van de Fontainebleau-reis is zeker. Maar Napoleon wilde niet iedereen wakker maken. Zijn doel was de Paus te ontmoeten, die hij uit Rome ontvoerd had en die zijn gevangene was in Fontainebleau vanaf 20 juni 1812.

De Keizer arriveerde met zijn gevolg op 19 januari om 18.30u., niet gehinderd door de koude of het gebrek aan een diner. Hij stuurde onmiddellijk een bewaker om de Heilige Vader te vragen of hij hem kon spreken. Na een bevestigend antwoord ging hij meteen naar het appartement van Paus Pius VII, stapte recht op hem af en omhelsde hem, waarbij hij alleen maar tekenen van afhankelijkheid gaf. Pius VII bracht meteen een tegenbezoek. Daarbij was Marchand aanwezig en hij vertelt over de gebeurtenissen, waarvan hij ooggetuige was. Dat is de reden dan hij energiek protesteert tegen de pamflet- of schotschriftschrijvers, die Napoleon ervan beschuldigden gewelddadige driftbuien had laten zien en zelfs fysiek geweld tegen de Paus gebruikt had: als er inderdaad geweld was geweest, was het slechts verbaal geweest. Pius VII verzekerde zelf graaf Paul van Vrecken op 27 september 1814, dat Napoleon nooit fysiek geweld tegen hem had gebruikt in Fontainebleau. 'Dat is niet waar', verklaarde hij, 'en ik nodig u uit om mijn naam tegen iedereen, die hier met u over spreekt, dat hij nooit enig excessief geweld tegen mij gebuikt heeft. Maar een keer, in de hitte van de argumentatie betreffende de teruggave van de Romeinse Staten, greep hij mij bij een knoop van mijn kazuifel, zoals hij wel vaker deed en schudde mij zo hard, dat mijn hele lichaam schudde. Dat is het waarschijnlijk, waarover gepraat wordt'

- 24 Gelijkluidende geruchten werden weerlegd; maar ik was getuige van deze scène en heb goed de bedoeling van dit alles kunnen zien, want het ging om een groot man neer te halen. Zoals men inderdaad wil doen geloven, dat de Keizer die toen hij pas aan de macht was gekomen, de kloosters wilde heropbouwen, verwoest tijdens de Revolutie van 1793, hij die onafhankelijk van zijn religieus gevoel, de religie noodzakelijk achtte als middel van bestuur. Had hij zich geleend voor een actie, die zo weinig bij zijn karakter en zijn opvoeding paste? Gelukkige omstandigheden (52) hadden de Heilige Vader naar Fontainebleau geleid. Dit was het werk van generaal Miollis. De Keizer had dit niet van hem gevraagd, zei hij, maar nu het eenmaal zo was, moest het geaccepteerd worden. Als de tegenslagen niet waren gekomen, had hij zich voorgesteld de Paus te omringen met een grote geestelijke macht in het midden van de hoofdstad, die helaas de residentie van de Heilige Vader was geworden, evenals van de politieke wereld en de Keizer, die zich bezig hield met het laten zien van de vereniging van Italië (53).

52. Na de Verdrag van Tilsit kende de bedoelingen van de Keizer met Rome geen grenzen. Het idee de hoofdstad van de Paus in te nemen, werd in zijn geest steeds groter. Vanaf het moment dat zijn eerste succes gedurende de campagne van 1808 hem geluk leek te brengen, besloot hij in Schönbrunn om de pauselijke staten aan Frankrijk toe te voegen. Pius VII gaf toen een verklaring van excommunicatie uit tegen deze gewelddadige schuld richting de Heilige Stoel. Napoleon, die het directe doel hiervan was,

antwoordde door de ontvoering van de Paus, die eerst naar Savona werd gebracht, vlakbij Genua. Maar hij wilde hem dichterbij. Vanuit Dresden in 1812, terwijl hij de Russische veldtocht begon, beval hij hem over te brengen naar Fontainebleau. Na een moeilijke reis naar Major Lagorse arriveerde de Paus in dit Keizerlijk paleis op 19 juni 1812, bijna dood. Marchand geeft hiervan generaal Miollis de schuld.

Miollis was zijn carrière begonnen gedurende de Amerikaanse Revolutie. Hij onderscheidde zich te Yorktown in 1771. Daarna diende hij in de Revolutionaire legers en werd bevorderd tot brigade generaal. Na een briljante carrière was hij benoemd tot bevelhebber van de 30e divisie in Rome en hij had in deze hoofdstad de Paus in juli 1809 gearresteerd en hem naar Savona gebracht. Gedurende deze episode, in overeenstemming met de bevelen van de Keizer, vervulde hij zijn missie met een terughoudendheid, waarvoor Pius VII hem dankbaar was.

53. Marchand uit hier gedachten, die uit de Keizerlijke verbeelding stammen. Refererend aan Napoleons conversatie met de graaf van Narbonne, die hij tegen hem zei: 'Als ik Rome houdt voor mijn zoon, zal ik de Notre-Dame aan de Paus geven. Parijs zal daardoor zo hoog stijgen in de bewondering van de mensheid, dat haar kathedraal de kathedraal van de katholieke wereld zal worden ...' Bovendien, in de Memoires, die hij later op Sint-Helena zou dicteren, trachtte Napoleon zijn plannen voor 1812 uiteen zetten. Hij zei duidelijk dat hij het Italiaanse land opnieuw wilde indelen en haar verschillende volkeren in een onafhankelijke natie verenigen. Dit is wat Marchand samenvat als hij zegt dat 'de Keizer werkt om de Italiaanse eenheid te bewerkstelligen'.

25

De Keizer hield, voordat hij Parijs verliet om naar het leger te gaan, zich bezig met het oplossen van de geschillen, die hij had met de Paus. De bisschop van Nantes (54) had hij geïnstrueerd dat de ergernis van de kardinalen niet meer dezelfde was en dat een persoonlijke stap tot een complete verandering zou leiden tussen hem en de Heilige Vader, die hem raad gaf in die zijn politieke en zijn religieuze gevoelens. De Keizer kreeg het in het belang van de religie voor elkaar dat de Heilige Vader zich verplichtte met een zekere vertraging de verzending van de bullen af te leveren en zelfs via het Concordaat van 1801, dat de soeverein gedurende een bepaalde tijd bisschoppen in vacatures mocht benoemen. Toen dit eenmaal bereikt was, dicteerde de Keizer een nieuw Concordaat, waarbij de Paus aanwezig was, waarin mondeling elke van de afspraken werd vastgelegd. Op 25 januari 1813 werd dit Concordaat getekend in aanwezigheid van het gehele hof en verenigd met die van de Heilige Vader. Ook keizerin Marie-Louise was hierbij aanwezig (55).

54. De Franse prelaat, die de bisschop van Nantes was, was Baron Jean-Baptiste Duvoisin (1744-1813). Hij was groot-vicaris en kanunnik van Laon geworden tijdens de Franse Revolutie. Verbanning omdat hij een hardnekkige priester was, keerde hij pas in 1801 in Frankrijk terug. Benoemd tot bisschop van Nantes viel hij zo in de smaak bij Napoleon dat de laatste hem benoemde als bewoner met Paus Pius VII tijdens diens verblijf in Savona en Fontainebleau. De Keizer waardeerde zijn intelligentie en ervaring en belastte hem bij zijn terugkeer uit Rusland met onderhandelingen met de Paus en diens vertegenwoordiger kardinaal Doria. Op basis van deze onderhandelingen besloot Napoleon naar Fontainebleau te gaan om in persoon die punten aan te stippen, waarover zij al zo hadden gestreden. Houd in de gaten, dat de bisschop van Nantes, die een paar maanden later zou overlijden, een soort testament had geschreven: 'Ik smeed de Keizer om de vrijheid van de Heilige Vader te herstellen; zijn gevangenschap verstoort zelfs de laatste momenten van mijn leven. Ik heb de eer gehad hem meerdere keren te zeggen hoe deze gevangenschap het gehele christendom verdrietig maakt en hoe nadelig het is hier mee door te gaan. Ik geloof dat het noodzakelijk is voor Zijne Majesteits geluk dat de Heilige Vader naar Rome terugkeert.'

We weten dat de Paus Fontainebleau op 21 januari 1814 verliet en op 24 mei in Rome aankwam.

55. Marchand is de enige schrijver die de aanwezigheid van Marie-Louise noemt bij het tekenen van het Concordaat van Fontainebleau op 25 januari 1813. De Keizer had naar haar in Wenen een informele brief gestuurd, waarin de keizerin haarzelf feliciteerde met een echtgenoot die 'alles met de Paus had geregeld'. Het Concordaat omvatte tien artikelen met een grote spirit van verzoening van de kant van Napoleon.

Napoleon had Marie-Louise doen schrijven naar haar vader Frans II op de avond van 25 januari (de avond van de ondertekening): 'De Keizer heeft vandaag de zaken van het christendom geregeld met de Paus. Dat deed hij zeer aangenaam. Hij is sinds vanochtend erg opgewekt en in een goede stemming en tekende het verdrag vijftien minuten geleden. Ik kom net van hem vandaan en hij is in goede gezondheid..... Ik ben er

zeker van, dat u over dit verdrag met even veel plezier zult horen als ik heb.'

Twee dagen later, op 27 januari, was Napoleon terug in de Tuilerieën.

- 26 Om de verzoening geheel af te maken werden de gevangen kardinalen in vrijheid gesteld en zij, die verbannen waren, werd toegestaan terug te keren. Toen dit Concordaat was getekend, ging de Keizer en zijn gehele hof naar Parijs terug.

De koning van Napels had het leger verlaten met instemming van de Keizer. Prins Eugène, die het bevel ervan had overgenomen, hergroepeerde het bij de Saale. Ten gevolge van zo'n grote mislukking voelde de Keizer zich in onmin met alle Europese machten, die zich tegen hem opstelden. Zijn genie en nieuwe corpsen jonge soldaten kwamen bijeen te Lutzen, Bautzen en Wurchen (**56**), die in handen van de Keizer waren.

56. Lutzen was een kleine Saksische stad zuidoost van Leipzig. Het was het terrein van twee grote historische veldslagen. De eerste was in 1632, de laatste overwinning over Wallenstein door de koning van Zweden, Gustaaf, die hierbij sneuvelde.

Het was ook het terrein op 2 mei 1813 tijdens de slag, die door de Duitsers Gross-Gertchen wordt genoemd, een klein dorpje vlakbij de stad. Het begon in 1813 met een overwinning voor Napoleon. De Russen en de Pruisen moesten terug trekken naar Dresden, waarbij de Keizer hen achtervolgde op 8 mei, daarbij de Elbe overstekend. Het effect van deze bloedige veldslag op het moreel was aanzienlijk.

Bautzen, een Saksische stad aan de Spree, is hoofdzakelijk bekend door de slag, die Napoleon er won op 20 en 21 mei 1813, van de Russen en de Pruisen; ze hadden zich beschermd langs de Spree na hun verlies te Lutzen. De Keizer viel hen aan met veel minder sterkte en veroverde Bautzen op 20 mei. De volgende dag moesten de Geallieerde troepen zich terug trekken om niet omsingeld te worden. Een gebrek aan cavalerie verhinderde dat Napoleon hun verlies geheel uitbuitte.

Wurchen, een Saksische stad tien km ten oosten van Bautzen, was het gebied van de tweede dag van de slag bij Bautzen, op 21 mei 1813, dat leidde tot de overwinning van Wurchen.

- 27 De wapenstilstand van Pleswitz (**57**) stopte ons succes en veranderde het fortuin van onze legers; Oostenrijk, dat zich beraadde, was niet klaar, helemaal niet om zich bij de coalitie te voegen. Men onderhandelde dus zo maar wat te Praag (**58**) en de oorlog begon weer. Het verlies van het corps van Vandamme vernietigde alle resultaten van de overwinning bij Dresden (**59**) en de bezetting van Bohemen.

57. Metternich wilde niet onmiddellijk de oorlog aan Napoleon verklaren. Hij wilde zelf het tijdstip bepalen. 'Van neutraliteit naar oorlog overgaan,' schreef hij, 'is alleen mogelijk door gewapende bemiddeling.' Na Lutzen en Bautzen voelde hij dat de tijd gekomen was om zo'n bemiddeling voor te stellen. Hij bood de Keizer een wapenstilstand aan met de bedoeling de opening van een groot Europees congres voor te bereiden en daar een algemene vrede te ondertekenen. Napoleon tekende te Pleischwitz (een dorp in Beneden-Silezië in Duitsland) een wapenstilstand op 4 juni 1813 en die duurde tot 28 juli. Deze wapenstilstand, uitgerekt tot 10 augustus, was helend voor de Geallieerden.

58. Het was tijdens het Praagse congres, bij de uitwerking van de wapenstilstand van Pleischwitz, dat Oostenrijk wilde bemiddelen. Maar het congres werd in werkelijkheid opgeheven voordat het werkelijk begon. Op 10 augustus om middernacht, de exacte aflooptijd van de wapenstilstand, had Metternich de opheffing van het congres voorspeld en de Oostenrijkse oorlogsverklaring aangekondigd tegen Frankrijk.

59. De militaire campagne, onderbroken door de wapenstilstand, begon nu opnieuw. Schwarzenberg, met het Oostenrijkse leger, ging op weg naar Dresden. Maar op 26 augustus 1813 overwonnen de cuirassiers van Latour-Maubour en de Oude Garde, gecommandeerd door Mortier, de Oostenrijkers en dreven ze de stad uit. Napoleon stopte met hen te achtervolgen en Schwarzenberg moest naar Bohemen terug keren.

Napoleon was niet in staat voldoende voordeel te halen uit deze overwinning. In bed wegens ziekte gedurende bijna zes weken, had hij zijn leiders bevolen het verslagen leger te achtervolgen, maar hij kon niet hun onderlinge rivaliteit en hun fouten verhinderen. Vandamme, die naar Bohemen was gegaan en bijna Schwarzenbergs terugtocht had afgesneden, faalde in deze manoeuvre wegens gebrek aan heldere communicatie met Mortier en Gouvion-Saint-Cyr. In plaats van de Oostenrijkers af te snijden werd hijzelf omsingeld en hij moest zich overgeven te Kulm (29-30 augustus 1813). Marchand zinspeelt op deze capitulatie, die inderdaad het resultaat van de overwinning te Dresden teniet deed. Vandamme, graaf van

Unseburg (1770-1830), was voortgekomen uit de Revolutie legers. Hij werd majoor-generaal op 5 februari 1799. Hij had het Pratzen plateau ingenomen tijdens de slag van Austerlitz (2 december 1805) en hij had daarvoor een pensioen van 20.000 francs ontvangen. Op 1 juli 1813 werd hij commandant van het 1e legercorps van de Grande Armée in Saksen.

- 28 De dramatische terugtocht vanuit Leipzig bracht onze legers terug naar de Rijn en de overwinning van Hanau diende niet om de laatste bewegingen zeker te stellen. Tijdens deze campagne werd de overloper Moreau dodelijk gewond (60).

60. De Geallieerden hadden een cirkel van vuur en ijzer gevormd en Napoleon werd achtervolgd op de vlakten van Leipzig, waar bestemming van het Empire en Frankrijk in geding kwamen. De geweldige ontmoeting duurde vier dagen en werd terecht genoemd de Slag der Naties. Ondanks de wonderen door de Garde en vanwege het verraad van de Saksen, werd Napoleon terug geworpen achter de muren van Leipzig en hij moest ten koste van alles terug trekken. Na Leipzig had Napoleon geen bondgenoten meer. Duitsland was geheel in opstand, Franse troepen trokken zich via Weimar en Erfurt terug. Daar werd vernomen dat de Oostenrijkse en Beierse troepen gecommandeerd door Wrede, zich hadden opgesteld bij de Main om Napoleons terugtocht af te snijden. Hij moest zich een weg door Beieren vechten. De laatste strijd was in Hanau, een stad in Hessen-Cassel, 15 km vanaf Frankfurt am Main. Drouot, met 50 kanonnen, die op de vijand vuurden, toen hij 40 stappen verwijderd was, maakte een doorgang door de Beierse legers. Napoleon zei minachtend over de Beierse generaal Wrede: 'Ik was in staat om hem graaf te maken, maar ik kon hem geen generaal maken.' Dit is de victorie op 30 oktober 1813, die Marchand bedoelt in zijn korte, maar accurate samenvatting.

Marchand wil beslist de dood van de 'verrader Moreau' noemen. Generaal Moreau (1763-1813) had zich onderscheiden in de Revolutie legers. Hij volgde Pichegru op als hoofd van de noordelijke legers. Aan het eind van het Consulaat was hij gewelddadig tegen Napoleon en accepteerde de gedachte om hem omver te werpen, terwijl hij weigerde de Bourbons te dienen. Veroordeeld tot twee jaar gevangenis en ontslagen uit het leger in 1804, kreeg hij toestemming zich terug te trekken in de Verenigde Staten. Hij werd benaderd door tsaar Alexander II in 1813, arriveerde op 17 augustus in Praag en nam deel aan het offensief te Dresden. Maar tijdens de slag, op 27 augustus 1813 werd hij door een kanonskogel geraakt, die zijn rechter knie verbrijzelde en zijn linker kuit wegnam.

Overgebracht naar Lahn moesten beide benen geamputeerd worden. Hij stierf een paar dagen later op 1 september. Een Saksische priester, getuige van zijn laatste momenten, herinnerde zich dat hij zichzelf vervloekte: 'Te denken, dat ik, Moreau, sterf te midden van Frankrijks vijanden, geraakt door een Franse kanonskogel!'

NB. De pag. 29,30,31,32,33 bevatten zwart-wit afbeeldingen. Deze staan niet in de origineel Franse tekst.

34

Hoofdstuk 2

Campagne in Frankrijk in 1814 – Abdicatie en Verdrag van Fontainebleau – Het vertrek van de Keizer naar het eiland Elba – Mijn reis naar Parijs, Rambouillet, Porto Ferrajo

Dit waren slechte tijden. Er werd een comité van actieve royalisten geformeerd en dat gaf aan Louis VIII hoop (61). Aan het einde van 1813 waren onze grenzen overschreden, doordat de Zwitsers een doorgang maakten voor de troepen van de Coalitie. Onze bondgenoten verlieten ons. Voordat hij Parijs verliet, stuurde de Keizer Ferdinand VII naar Spanje en de Paus naar Rome terug (62). Hij vertrouwde de Keizerin en de koning van Rome toe aan de trouw van de Parijse Nationale Garde. Het enthousiasme, dat de Keizer opriep, toen hij de jonge koning in zijn armen omhoog hield om hem te presenteren aan de officieren van de Nationale Garde, die verzameld waren in de hal van de maarschalken, zal nooit vergeten worden door wie er bij was. Hectische en langdurige kreten als Vive l'Empereur klonken op van deze hal naar de verzamelde nationale garde in de Carrousel.

61. Hoewel niet veel Royalisten actief waren. Pas aan het eind van 1813 waren er pamfletten in alle Franse

steden ten gunste van de terugkeer van de Bourbons en zelfs proclamaties getekend door Louis XVIII of de Prins de Condé. Dit werden er meer in begin 1814. Op 1 januari drong Louis XVIII er op aan vanuit Hartwell, zijn residentie op ongeveer 60 km vanaf Londen, een nieuwe proclamatie op te stellen om 'hun posities te garanderen voor hen, die ze bezaten' en te handhaven 'de code, bezoedeld door de naam van Napoleon.' Dit edict werd aangeplakt en ging overal rond en werd gevolgd door andere met dezelfde inhoud, getekend door de Graaf van Artois en de hertog van Angoulême. Men moet niet vergeten dat Châteaubriand begonnen was met het schrijven van zijn beroemde pamflet 'De Buonaparte et des Bourbons'.

62. De Keizer was al op 19 november 1813 onderhandelingen begonnen met koning Ferdinand VII van Spanje, die opgesloten zat in het chateau van Valencay. Dit had geleid tot het Verdrag van 11 december, waarin de Keizer beloofde Ferdinand VII vrij te laten en zijn recht op het Spaanse grondgebied erkende, op voorwaarde dat Spanje naar de neutraliteit zou terug keren en het Britse leger zou dwingen weg te gaan. Wegens verdrietige vertragingen werd Ferdinand VII pas op 19 maart 1814 naar Spanje terug gestuurd.

Toen de Keizer voor hen langs liep om hun bewijs van afhankelijkheid in ontvangst te nemen, was de lucht gevuld met kreten als Vive l'Empereur! Lang leve de Keizerin. Lang leve de koning van Rome. Deze demonstraties van ware liefde voor zijn zoon ontroerde de Keizer: hij kuste de jonge prins met warmte, iets dat niemand van de aanwezigen ontging en menig oog bevochtigde **(63)**.

Elke dag volgde de Keizer de voortgang van Frankrijks vijanden op de kaart. Er was veel zorg onder de rijke klasse, maar voor het gewone volk was de Keizer aanwezig, vertrouwen in zijn genie was groot **(64)** en een duidelijk plan kon zijn ster weer doen stralen, verduisterd door twee campagnes, die onfortuinlijk waren geweest, maar niet verstoken van glorie voor ons leger.

63. Zie de tekening van Baron Gros, die 23 januari 1814 laat zien, de scène, waarin Napoleon de keizerin en de koning van Rome onder bescherming van de nationale garde plaatst: 'In plaats mijn vrouw en zoon onder hun hoede' (Musée Napoléonien de Bois-Préau, Edward Tuck Foundation). (de betrokken afbeelding staat op blz. 35 van dit boek, rkv)

64. Marchand heeft er gelijk in hier verschil te maken tussen de staat van de gedachten van de gegoede klasse, bv. de vroegere adel en de burgerij en die van het gewone volk begin 1814. De aristocratie en de middenklasse stemden er in toe de gekte van Napoleons ambities en het despotisme van zijn regering te veroordelen. Maar die meningen, die overheersten in de steden, van de salons tot de winkels, hadden de fabrieken of het platteland niet bereikt. Onder het volk werd geroepen 'Naar beneden de samengestelde belastingen! En 'Vive l'Empereur!' Betrouwbare getuigenissen steunen Marchands uitspraak. Overal onder het eenvoudige volk zagen tijdgenoten dezelfde staat van gedachten. 'Het vertrouwen in het genie van de Keizer in grenzeloos', zeiden sommigen. 'Het volk is voor de Keizer', zeiden anderen. Al deze verklaringen bevestigden Molliens uitspraak: 'De populaire massa's kenden slechts de Keizer en het Keizerrijk'. Marchand is correct bij het vastleggen dat Napoleon op geen enkele manier de afhankelijkheid van het volk verloren had en dat hij zijn prestige als een groot leider vasthield.

36 Tevergeefs waren er onderhandelingen in Châtillon-sur-Seine **(65)**, de Keizer erkende op Sint-Helena dat het voor de onderhandelaars niet mogelijk was geweest daar vrede te sluiten. Dus vochten ze en de 1814-campagne was een van de meer glorieuze voor onze troepen en de Keizer, maar niet de meest succesvolle. De Keizer streed met 40.000 man tegen 240.000 **(66)** en versloeg ze; hij zei dat hij ze uit Parijs zou hebben verdreven, maar er was het verraad van Marmont, Augereau en Talleyrand **(67)**.

65. In begin 1814, van de Oder tot de Aube, van Mincio tot de Pyreneeën, overal waar de vijand was, hield zij stand als zij zich niet terug trok. Ondanks het geringere aantal manschappen behaalde Napoleon verscheidene overwinningen, maar hij bleef in een zeer kwetsbare positie. De Geallieerde vorsten waren Frankrijk binnen getrokken, hoewel hun legers gedeeltelijk gedemoraliseerd leken te zijn. Aan beide zijden zou een overeenkomst te overwegen zijn, maar dat was niet mogelijk. Brilljante dagen zoals die van Montmirail en Vauchamps hielden de Keizer tegen te gaan van overwinnende naar vernederende condities. Ondanks deze problemen waren de Geallieerden vastbesloten Napoleons aanbiedingen te verwerpen.

Dit verklaart het congres dat plaats vond in Châtillon-sur-Seine, tijdens de campagne van Frankrijk in februari en maart 1814. Zo'n diplomatieke bijeenkomst had overduidelijk de bedoeling een overeenkomst tussen Napoleon en de grote coalitie, die in 1813 tegen hem was gevormd te sluiten. In werkelijkheid eindigde het in niets anders dan een verdragende conversatie tussen de twee partijen.

Het congres werd op 4 februari 1814 geopend, toen Napoleon strijd na strijd in de Campagne leverde. Geen enkele bracht daar enig werkelijke vredesvooruitgang. Caulincourt, de hertog van Vicenza, vertegenwoordigde Napoleon. Hij probeerde de onderhandelingen uit te rekken om zo te proberen dat de Keizer wachtte op het fortuin dat de veldslagen weer in zijn voordeel zouden vallen. De laag geplaatste diplomaten, die de Geallieerden te Châtillon vertegenwoordigden, hadden geen grote haast om te slagen en hun opzettelijke traagheid was heel goed te voelen. Dit was zo duidelijk, dat, toen ze besloten hadden geen enkele concessie te doen, de Geallieerde gevolmachtigden het Chaumont verdrag tekenden met antidatering op 1 maart. Dit was de doodsteek voor het Franse Keizerrijk en de meest vooraanstaande van de Heilige Alliantie. Inderdaad, door dit verdrag kwamen Oostenrijk, Groot-Brittannië en Rusland door dit eenzijdig pact hun wapens niet neer te leggen voordat Frankrijk hun voorwaarden had geaccepteerd. De onderhandelingen te Châtillon werden afgebroken en de Geallieerden aarzelden niet langer met hun onverzettelikheden te pronken.

66. De cijfers, genoemd door Marchand, zijn dichtbij die door Henry Houssaye vermeld voor het begin van de campagne; toen ze de Rijn waren overgestoken laat december 1813, duwden de Geallieerden het Franse legercorps, dat langs de oever lag, terug. Marmont, Macdonald, Victor en de prins van Moskowa beschikten over ongeveer 46.000 strijdende mannen. Het Boheemse leger, geleid door Schwarzenberg en het Silezische leger, geleid door Blücher, had ongeveer 250.000 man

Op 26 februari 1814 waren de voornaamste posities als volgt: Napoleon was meester van Troyes, hij had tussen de Seine en de Aube 74.000 man en 350 kanonnen samen getrokken. Tegenover hem had het Geallieerde leger ongeveer 120.000 man, uitgestrekt tussen Chaumont en Langres. Maar men moet er de 48.000 man van Blücher bijtellen, die probeerden een gevaarlijke mars op Napoleons linker flank uit te voeren.

67. De campagne van Frankrijk van 1814 zal altijd een van de meest glorieuze in de Franse militaire geschiedenis blijven. Van 25 januari tot 8 februari maakten de Geallieerden bedreigend voortgang. Napoleon won te Brienne, hield gedurende 12 uren La Rothière vast, 20 km van Bar-sur-Aube, tegenover sterkere troepen. Dit was tevergeefs en hij moest terugtrekken naar Troyes. Op 9 februari begon een briljante periode. Blücher en Schwarzenberg maakten de fout zich te splitsen om beter naar Parijs te kunnen opmarcheren. En plotseling, in een opmerkelijke beweging, toonde Napoleon zijn overweldigend genie. Hij viel Blüchers flanken aan en in vier winnende aanvallen overweldigde hij ze op zijn beurt: op 10 februari te Champaubert, waar de 'Marie-Louise'-recruten al veteranen leken; op 11 februari te Montmirail; op 12 februari te Château-Thierry; op de 14^e te Vauchamps. Hij trok toen snel op tegen Schwarzenberg, wiens voorhoede Fontainebleau bereikte. Hij veroverde de brug van Montereau (18 februari) en dwong de vijandelijke hoofdmacht zich terug te trekken naar Troyes en Chaumont. Dan, de beweging voortzettend, keerde hij terug naar Blücher, die de rivier Ourcq volgde om hulp te krijgen van de naderende Bernadotte. Maar de verdediging bij Soissons, gaf zich over op 4 maart in plaats van te verhinderen dat de beide vijandelijke legers zich samenvoegden. Het vierde deel van de campagne was begonnen. Napoleon had het evenwicht hersteld tot eind februari; hij was gaan aanvallen en had recht op de verwachte overwinning.

Hij wilde nu bewonderingswaardige manoeuvres proberen. Zijn soldaten zouden wonderen verrichten. Maar alles om hem heen stond op het punt hem te bedriegen.

Hij werd gedwongen zich terug te trekken voor Lyon op 10 maart, vanwege de sterkere troepen; hetzelfde op 20 maart te Arcis-sur-Aube. Van de Oise tot de Seine vormden de Geallieerde legers nu een onoverwinnelijke massa. Ze wierpen Marmont en Mortier terug op 25 maart tot La Fère-Champenoise. Napoleon moest richting Saint-Dizier trekken, achter de vijand aan, om te proberen de indringers van Parijs af te houden. Maar op 30 maart gaf Parijs zich over en Marchand vertelt ons onder welke condities Napoleon zich probeerde te verbergen te Fontainebleau.

37 Daarom begon hij de strijd tot het moment waarop de nieuwe Judas zijn meester verried en landverraad Parijs en een deel van het leger van Frankrijk wegnam.

De Keizer had zijn hoofdkwartier in Troyes in het huis van baron de Mesgrigny (68), een van zijn stalmeesters, toen hij gedurende de nacht vernam via een gecodeerd briefje, (69) dat de vijand Parijs naderde.

68. Op 28 maart 1814 verliet Napoleon Saint-Dizier in de ochtend. De campagne was in die stad begonnen

en eindigde hier. Nu was de enige vraag die van naar Parijs terug te keren. Napoleon arriveerde in Doulevant-le-Château op dezelfde dag rond 17.30. Hij ging de volgende dag, 29 maart, weer weg, heel vroeg. Na de Aube bij de brug van Dolencourt over gestoken te hebben, marcheerde hij met zijn garde naar Vendrevre-sur-Aube. Hij kwam in Troyes aan tijdens de nacht met het hoofddeel van de cavalerie. De infanterie bivakkeerde te Luisigny. De Keizer verbleef in het huis van Baron Mesgrigny, een van zijn kamerheren.

Adrein Mesgrigny had hem vergezeld tijdens de gehele Duitse campagne in 1813. Ze zeiden elkaar pas te Fontainebleau vaarwel.

69. Over dit briefje wordt nergens anders gesproken in contemporaine bronnen. Zonder twijfel zal er hebben gestaan dat Meaux op 27 maart geëvacueerd was. Berichten volgden elkaar op in een regulier tempo en in Doulevant vond Napoleon een briefje van dhr. De Lavalette, die hem waarschuwde voor nieuwe samenzweringen, de naderende vijand en al zulk gevaar. Fain ('Manucrits de 1814') geeft de volgende samenvatting van dit gecodeerd briefje: 'De buitenlandse komen er aan; geheime transacties helpen hen. Napoleons aanwezigheid is noodzakelijk als hij zijn hoofdstad wil behoeden voor overgave aan de vijand. Er is geen moment te verliezen.'

Uiteindelijk op de brug van Dolencourt op de weg naar Troyes merkt Caulincourt op dat een agent van de minister van politie en een van de postdienst waren gezien bij Napoleon, die hem vertelden dat de maarschalken de Trévisé en de Raguse gedwongen waren terug te vallen op Parijs, onder druk van Blücher.

- 38 Hij ging de volgende dag, geëscorteerd door het eskadron van dienst, tot aan Villeneuve-l'Archevêque (70) en arriveerde in grote haast te middernacht van de 30e op het Cour de France (71), om daar de intocht van de vijand in Parijs te vernemen door overgave en terugtrekking van de regering en de keizerin naar Blois.

70. Napoleon verliet Troyes bij dageraad op 30 maart te paard. Terwijl zijn paard uitgeput was, arriveerde hij te Villeneuve-l'Archevêque aan de Vannes, 23 km vanaf Sens. Samen met de prins de Neuchâtel klom hij in een rieten cabriolet, gemend door een slager; Bertrand, Flahaut en Caolincourt klommen in een tweede. Schuermans en Louis Garros (twee historici van later datum, rkv) zeggen het verkeerd als ze aangeven dat Caulaincourt mende in het rijtuig van de Keizer.

In Sens lunchte het kleine groepje in de Hôtel de l'Ecu de France, verlieten dit toen meteen in een rijtuig, gemend door dhr. De Fontaine. De Keizer wilde koste wat koste de verloren tijd inhalen en sloeg stopplaatsen over op weg naar Parijs, Villeneuve-la-Guyard, Moret en Fontainebleau, hopen nog genoeg tijd te hebben om de troepen van de maarschalken Marmont en Mortier in zetten.

71. Het gehucht ('hameau') bekend als Cour de France of Fromenteau, langs de hoofdweg Parijs-Fontainebleau is gedeeltelijk van de gemeente Juvisy, vlakbij de fonteinen, bekend bij alle toeristen. Het is hier, waar Camille Flammarion het beroemde Observatorium van Juvisty plaatst. Het bezet het kleine chateau de Cour-de-France, herbouwd in 1728, waar vroeger koningen stopten op weg naar Fontainebleau. Verkocht als nationaal eigendom in 1793 werd het posthuis van Fromenteau, geleid door dhr. Petit in 1814. De zitkamer is nu de plek, waar Napoleon van generaal Belliard hoorde over de overgave van Parijs. Hij stortte in en zat lange tijd met zijn elleboog op tafel met het hoofd in de handen. Een klein bronzen standbeeld kun je er nu zien.

De Keizer arriveerde daar in de late avond van 30 maart. Overeenkomstig met wat Fain zegt, was het 22.00u., Gourgaud zegt 23.00u., Marchand middernacht. De volgende dag, donderdag 31 maart, ging Napoleon verder naar Fontainebleau. Hij kwam daar om ongeveer 06.00u. aa en trok in de appartementen langs de galerie van François I.

- 39 Napoleon keerde naar Fontainebleau terug, waar zijn garde zich spoedig bij hem voegde; zij vroegen om naar Parijs (72) te marcheren en de verraders te straffen, waarvan de namen bekend waren. De Keizer wilde hen naar Pithiviers en Orleans sturen; als ze eenmaal bijeen gevoegd waren met de regering en de keizerin zou hij kunnen overleggen als er iemand kwam om aan te kondigen dat er hoop op overleg was. De Keizer bleef dus te Fontainebleau en verloor op deze wijze zijn vrouw, zoon, zijn schatten, de kern van zijn macht en een erg sterke troef.

Op 2 april werd de acte van verbeurdverklaring (73) door de Senaat uitgesproken. De Keizer vernam dat in Fontainebleau, waar hij omgeven was door zijn Garde, zijn

maarschalken en senior-officieren van zijn huishouding. Zijn goede hart moet heftig geklopt hebben tegen deze laffe beslissing door het eerste lichaam van de Staat. Sinistere geruchten gingen even rond over Zijne Majesteits leven, dat bedreigd werd door mannen, die zoals werd gezegd, hun hoge posities aan hem te danken hadden. De Keizer moet toen een grote minachting voor het menselijke ras hebben gevoeld, en speciaal voor hen, die vergetende het respect aan hem verschuldigd, vernietigd zouden kunnen worden door een enkele roep naar zijn Garde, die geheel aan hem gewijd was. De crisis had haar top bereikt en het kon niet lang meer duren. De maarschalken nodigden de keizer uit af te treden ten behoeve van zijn zoon.

72. De Oude Garde divisie, geleid door Friant en de Jonge Garde divisie, geleid door Henrion, arriveerden op 2 april in Fontainebleau. De volgende ochtend, 3 april, inspecteerde Napoleon ze op het voorplein Cheval Blanc. Hij zei tegen hen: 'Over een paar dagen zal ik de vijand in Parijs aanvallen, ik reken op jullie....'

Het enthousiasme van de troepen gaf hem hoop, maar door Marmonts verraad vervloog deze hoop.

73. Op 2 april 1814 had de Senaat ingestemd met de verklaring dat Napoleon Bonaparte en zijn familie van de troon vervallen was verklaard.

De president van de Senaat, Lacépède en de secretaris, die de enigen waren, die de Senaat bijeen konden roepen en de bijeenkomst wettelijk konden laten zijn, waren met de keizerin weg gegaan. De acte van verbeurdverklaring was voorgesteld door Charles-Joseph Mathieu, de graaf van Lambrecht in Saint-Trond in België. Een minderheid van de senatoren, die in Parijs was gebleven, steunde deze motie, hoewel ze overladen waren met geschenken door Napoleon.

- 40 Hij zond daarom enkele van hen, samen met de hertog van Vicenza (Caulincourt) (74), om voordelige voorwaarden voor de koning van Rome te onderhandelen met de keizer van Rusland, uit naam van het leger, hem daarbij zeggend Marmont met hen mee te brengen, waarin hij een groot vertrouwen had. Deze heren vertrokken. Toen ze in Essonne waren brachten ze de hertog van Raguse (Marmont) op de hoogte van de wens van de Keizer om bij hem te komen. De maarschalk bleek verrast en onzeker over wat te doen, en besloot toen uiteindelijk met hen in het rijtuig te stappen. Eenmaal in Parijs gingen ze naar keizer Alexanders woonplek en ze waren vreemd verrast te zien dat Marmont niet met hen meeging. Ze waren er zich niet van bewust dat er een overeenkomst gemaakt was tussen Marmont en prins Schwarzenberg (75), die niet langer toestond dat Marmont de belangen van de Keizer verdedigde. Niettegenstaande dit verkregen ze toch de opvolging; de keizer van Rusland had kennelijk positieve gevoelens richting Napoleon II. Toen overhandigde een officier hem een bericht (76), waarin stond dat het corps van Marmont zich had terug getrokken naar Versailles en Napoleons hoofdkwartier te Fontainebleau onbeschermd had gelaten. Gegeven dat de gevormachtigden waren gekomen om met hem te onderhandelen uit naam van het leger, was bij verbaasd via dit bericht te vernemen dat de officieren van dat corps de acte van verbeurdverklaring van de Senaat steunden.

74. De gevormachtigden, aangewezen door Napoleon te Fontainebleau op 4 april 1814 samen met de hertog van Vicenza (Caulincourt), waren de maarschalken Ney, prins van Moscawa en Macdonald, hertog van Tarento. Deze drie gevormachtigden arriveerden in Essonnes rond 16.00u. Ze vroegen Marmont met hen mee te gaan en gingen op weg rond 18.00u. Nadat ze in Petit-Bourg waren gestopt, waar generaal Schwarzenberg was, bereikten ze Parijs en ze werden daar ontvangen door keizer Alexander. Maar een tweede bijeenkomst vond plaats in de middag van 5 april. Marmont was aanwezig bij de eerste bijeenkomst, maar had geweigerd naar de tweede te gaan, zoals door Marchand wordt opgemerkt. Caulincourt beweerde: 'Zijn geweten was zo in beroering dat hij zonder twijfel bang was voor onze blikken.'

75. Charles-Philip, prins van Schwarzenberg, Oostenrijks veldmaarschalk en diplomaat, geboren en gestorven in Wenen (1771-1820). Hij onderscheidde zich eerst in het Oostenrijkse leger tijdens de oorlogen van de Revolutie. Luitenant-generaal in 1800, hij ontsnapte knap uit de capitulatie van Ulm in 1805.

Oostenrijks ambassadeur in Sint-Petersburg in 1808, hij werd geplaatst in Parijs na de campagne van 1809, voor de onderhandelingen voor het huwelijk van Napoleon met Marie-Louise. Het was toen dat hij het beroemde feest gaf, dat eindigde in een brand.

Vanaf in 1812 kwam hij weer in dienst van het leger en commandeerde de Geallieerde troepen in Leipzig en gedurende de strijd in Frankrijk in 1814.

76. De middagbijeenkomst met Alexander begon gunstig; de tsaar scheen 'geroerd', toen een van zijn aide de camps advies gaf over een bericht, gebracht door een van de officieren van Schwarzenberg. De keizer vroeg wat hij wilde; de aide de camp antwoordde in het Russisch: 'U informeren dat het corps van de hertog van Raguse deze ochtend onze kant heeft gekozen en voor onze troepen staat.' Dit nieuws bracht een complete verandering in het hart van Alexander. Caulincourt probeerde aan het eind een emotionele truc, geen resultaat. Napoleon moest 'zonder voorwaarden' aftreden.

- 41 De onderhandelaars, die zich hadden terug getrokken bij zulk ongemakkelijk nieuws, trachtten de slechte indruk, die deze brief net op de keizer (Alexander) had gemaakt, te verzachten, maar niets kon zijn mening meer veranderen en de vergadering werd afgebroken.

De maarschalken keerden terug naar Fontainebleau (77) en vertelden de Keizer hoe de goede bedoelingen van keizer Alexander plotseling waren veranderd, toen hij hoorde over de afvalligheid van het corps van Marmont en van hun nutteloze pogingen de prins ervan te overtuigen dat het verraad van een commandant en een paar generaals niet de trouwe gevoelens van dat corps tegenover de Keizer vertegenwoordigde, maar de monarch niets meer had willen horen.

De gedachte te verlaten zijn door een man wiens fortuin hij had gemaakt, met wie hij zijn brood gedeeld had, waarop hij meende te kunnen rekenen, was erg pijnlijk voor hem en moest een tragische spijt achterlaten bij de man die er schuldig aan was of, sinds het verraad het leger, verhinderde haar voorwaarden te stellen en het huis van Bourbon terug geroepen was geworden op de troon.

77. De drie gevolmachtigden waren tijdens de nacht van 5 op 6 april naar Fontainebleau terug gekeerd. Ze maakten Napoleon om 01.00u. wakker om hem op de hoogte te brengen van het mislukken van hun opdracht.

- 42 Dat hij deze maarschalk (Marmont) naar Parijs had gestuurd, was ongelukkig. Generaal Souham (78), die alleen stond om dit corps te commanderen, vreesde dat dit nieuws over dit verraad de Keizer zou bereiken en dat zijn hoofd, zowel als dat van de anderen, die net als hij, deel uitmaakten van deze samenzwering, de prijs ervoor zou betalen. Deze verraders sloegen het moment neer dat plaatsvond op alleen maar het bevel van de hertog van Raguse (Marmont); ze maakten de soldaten wijs dat ze tegen de vijand optrokken. Ze deden verwoede uitroepen zoals Vive l'Empereur! En ontdekten tenslotte in Versailles het verraad van hun commandanten, die ze toen probeerden te straffen, maar deze hadden zich daar onttrokken aan de woede van dat moment. Deze beslissing, waarvan het resultaat zo fataal was, was misschien niet gebeurd als de maarschalk bij het corps was gebleven. De Keizer trad af met de volgende mooie woorden:

De Geallieerde machten hebben verklaard dat Keizer Napoleon het enige obstakel voor de vrede in Europa is, de Keizer, trouw aan zijn belofte, verklaart dat hij zichzelf en zijn erfgenamen van de troon van Frankrijk en Italië vervallen verklaart en dat er geen offer is, zelf dat van het leven zelf, waarvoor hij niet klaar is om te doen ten behoeve van het geluk van Frankrijk. (79)

Gedaan in het paleis van Fontainebleau, 11 april 1814.

78. Generaal Souham (1760-1837) kwam voort uit de Revolutionaire legers; hij was majoor-generaal in

1793 en leek een groot talent te hebben voor politiek. Zijn nauwe banden met Pichegru en Moreau bracht hem problemen en vele verdenkingen, gevolgd door herstel. Napoleon gaf hem het commando over een divisie in Spanje, waar hij gewond raakte. Hij diende opvallend in Duitsland en werd gewond te Lutzen, daarna bij Leipzig. Hij was in 1814 de voornaamste luitenant aan het front in Parijs van Marmont en zijn rol in het verraad van de hertog van Raguse lijkt een belangrijke geweest te zijn. Nadat hij zich bij de Bourbons had gevoegd, werd hij van de lijsten geschrapt bij de terugkeer van Elba. De koninklijke regering maakte hem gouverneur van Straatsburg. Hij ging met pensioen in 1832.

[Er wordt beweerd door sommige autoriteiten dat, toen hij Eerste Consul was, Napoleon een affaire had met de vrouw van Souham, wat resulteerde in de geboorte van een kind, een dochter. De moeder bevestigde dit. Door de tijd heen zal Souham niet ongelukkig geweest zijn deel te nemen in een schouwspel dat klaarblijkelijk Napoleon zou beschadigen. [Zie: André Gavoty, 'Le Secret de Rosalie Souham', in La Revue des Deux Mondes -Ed.]

- 43 Gedurende de nacht van 11 op 12 april probeerde de Keizer met vergif zelfmoord te plegen. **(80)** Sinds de terugtrekking uit Moskou had hij in zijn reisnecessaire een enveloppe met een substantie, die onmiddellijk de dood bracht. Hij gebruikte dit nu, maar omdat het wat van haar sterkte had verloren, of omdat zijn maag te snel samentrok, gaf hij alles over en het verwachte effect bleef uit. Om 23.00u. liet hij de hertog van Bassano (Maret) en van Vicenza (Caulincourt) en de graven van Turenne en Bertrand komen en vertelde hij over deze poging en zei: 'God wil dit niet!'

79. Zonder enige overgang citeert Marchand hier de tekst van de abdicatie in Fontainebleau, die hij dateert op 11 april 1814. In werkelijkheid was die geschreven en ondertekend door Napoleon op 6 april. Hij gaf dezelfde aan Caulincourt, die op weg was naar Parijs om de Russische tsaar te ontmoeten. 'Ik vertrouw deze abdicatie aan jouw eer en trouw toe. Geef me je woord dit niet te overhandigen voordat het verdrag getekend is en je garanties ontvangen hebt dat het Franse bestuur zich aan alle clausules zal houden.'

Keizer Alexander ontving Caulincourt gedurende de nacht van 6 op 7 april. Hij wist al dat Napoleon neigde tot aftreden, wegens een indiscretie van maarschalk Ney. Alexander vroeg om de abdicatie en Caulincourt moest hem laten zien. Maar hij overhandigde hem pas officieel, toen het verdrag, dat Napoleons situatie bepaalde, was ondertekend door de onderhandelaars op 11 april. Het is op deze 11^e april, dat de troonsafstand verscheen in de 'Bulletin des Lois' en die dag is er door Marchand opgeplakt.

Niemand weet waar dit originele document is: het facsimile (replica) werd getraceerd bij Baron Fain en wordt bewaard in het paleis van Fontainebleau. Het origineel lijkt nergens te zijn, niet in de Nationale Archieven noch in de Bibliothèque Nationale.

Datum en plaats van de ondertekeningsceremonie wordt ten onrechte voor de bezoekers van Fontainebleau beschreven al gebeurd zijnde op '5 april in de studiekamer van de koning'; het was in werkelijkheid 6 april in Napoleons studeerkamer.

80. Deze vergiftigingspoging is door bepaalde historici bestreden. Het is echter bevestigd door Marchand. Voor de eerste keer onthuld door Norvins, wordt het genoemd door Thiers, Contant, Bourienne en Fain. Maar de beste samenvatting van deze episode is ons gegeven door Caulincourt in zijn 'Mémoires' (vol. III, chap. IX). De datum is discutabel. Thiers, Constant en Bourienne zeggen dat het was gedurende de nacht van 11 op 12 april. Dat doet ook Marchand. Maar Fain en Caulincourt zeggen van 12 op 13 april en zij schijnen gelijk te hebben.

- 44 De tijd voor afvalligheid was aangebroken: prins Berthier had de Keizer verlaten, hem verzekerende van zijn terugkomst. De oude vriend kwam nooit terug. Gedurende de dag vroeg de Keizer naar zijn eerste bediende Constant **(81)**; hij was verdwenen en kwam nooit meer terug. Zijn mammeluk Roustam **(82)** was naar Parijs vertrokken en werd niet meer gezien. Zijn chirurgijn dhr. Yvan **(83)** had hem ook verlaten. Degenen, waarop hij het meeste recht had te kunnen rekenen, waartegen hij het meest vriendelijk was geweest op het hoogtepunt van zijn macht, lieten hem nu in de steek. Zijn eerste knecht Constant, die hij met zijn liefde had geëerd en de slaaf Roustam, die hij in Egypte gekregen had, beide overspoeld met vriendelijkheid, gaven nu ondankbaarheid terug en verlieten hun meester in zijn ongeluk, beiden waren genoteerd op een lijst van Napoleon, waarbij ze elk 50.000 francs kregen van de twee miljoen, die hun bij het verdrag van Fontainebleau was

toegewezen.

81. Meer exact: Constant Wairy, een Belg, geboren op 2 december 1778 in Peruwelz, een gemeente, die later deel werd van het departement van Jemmapes. Hij werkte eerst voor Josephine, later, toen Napoleon ging vertrekken naar Marengo, werd hij zijn lijfknecht. Hoewel wat slecht geschoold liet hij zijn Mémoires na. Maar die waren geschreven door verschillende auteurs: Roquefort, Méliot, A.Luchet, Nisard en hoofdzakelijk Villemarest. Deze memoires moeten met enige reserve worden bekeken.

Deze ondankbare man durfde te klagen over Napoleons gebrek aan generositeit tegenover hem. Maar hier zijn enkele van de extra's, die hij kreeg in aanvulling op zijn salaris van 6000 francs en 2000 francs in kledingtoeslag, hij had een appartement met zeven kamers, dinermogelijkheden voor vier personen, een rijtuig met paarden en een koetsier tot zijn beschikking. En hij had toegang tot alle vier belangrijkste theaters; naast beloningen in het werk of tijdens het reizen ontving hij van de Keizer tussen 1080 en 1814 1000 livres als inkomen, een jaarlijks pensioen van 6000 francs en sommen, in totaal ongeveer 260.000 francs. Dit alles hield hem niet tegen te deserteren vanuit Fontainebleau, met meenamen van veel geld en juwelen, Napoleon zei dit zelf. Ik (= J.B.) was in de gelegenheid enkele zaken van Constant in het Malmaison Museum te verzamelen, waaronder zijn portret in pastel door Schmidt (1813) en het porseleinen kopje, waarin deze dienaar van de Keizer hem hete chocolade serveerde.

82. De beroemde mammeluk Roustam kreeg Napoleon cadeau in Egypte van Sheik El Becri. Nadat hij hem mee naar Frankrijk had genomen, had hij hem bij de wapenkennis Boutet laten leren wapens te laden. Hij nam hem overal mee heen; Roustam was bij alle parades, droeg verrassende kostuums bedekt met borduurwerk en handgemaakt blauwe of rode zijde, geborduurd met goud en met bovenop een pluim, galopperend op een paard met een oosters harnas en met zijn sabel rammelend. Roustam, die als mammeluk 2400 francs kreeg, kreeg ook 2400 francs als hulp wapendrager, zonder mee te rekenen alle extra's, die zijn verdiensten minstens verdubbelden. In het jaar XIII had hij een pensioen van 500 livres ontvangen. Te Fontainebleau in 1814 gaf Napoleon hem een loterijkantoor met een bedrag van 50.000 francs. Deze vrijgevigheid weerhield Roustam er niet van in april 1814 te deserteren, samen met zijn vriend Constant.

83. Yvan was Napoleons huischirurgijn. Verbonden aan Napoleon vanaf de Italiaanse campagne volgde hij de Keizer op al zijn Europese reizen. Hij behandelde de Keizer nadat deze gewond was geraakt in 1809 te Regensburg. Hij staat op het schilderij van Gautherot in het museum van Versailles over deze oorlogsscène.

Als toevoeging aan zijn jaarlijks salaris van 12.000 francs werd Yvan benoemd tot hoofd chirurgijn aan het hospitaal van Les Invalides. Napoleon maakte hem officier van het Légion d'honneur en benoemde hem tot baron met een jaarlijkse uitkering van 9000 francs, niet meegerekend de vele bonussen, die elk jaar varieerden van 25.000 tot 30.000 francs.

Te Fontainebleau op de avond van 14 april, net nadat Napoleon hem 200.000 francs en het kruis van commandant van het Légion d'honneur had gegeven, ging Yvan, die gek geworden leek te zijn, naar de stallen, greep een paard en galoppeerde richting Parijs. Dit vergaf Napoleon hem nooit.

45 Naast deze laffe verlatingen is het een plezier de daden van toewijding te vermelden:

Gravin Bertrand (84), zes maanden zwanger, verliet keizerin Marie-Louise, die ze tot Blois en Orleans begeleid had, om naar Fontainebleau te gaan om daar zich voor te bereiden de Keizer naar Elba te vergezellen met haar kinderen, als de Keizer zich daar had gevestigd. De minister van Oorlog hield tot de laatste minuut het bevel tegen, dat aan de Keizer overhandigd moest worden naar Elba te gaan en de toegewijde hertog van Vicenza (Caulincourt) bemiddelde met de Russische keizer om dit bevel versneld te laten uitvoeren.

Vanaf zijn abdicatie behield de Keizer een inkomen voor zichzelf en zijn familie en hij kreeg in de toekomst zijn persoonlijk eigendom terug. Het prinsdom Elba werd hem gegarandeerd. De Keizer had niet gevraagd om Corsica (85), even dicht bij de kusten van Frankrijk. Corsica was of Frans of Italiaans, maar alleen als deel van Frankrijk paste het goed in het marine- en handelsnetwerk van de Middellandse Zee.

84. Terwijl alleen een majoor-generaal, groot maarschalk Bertrand, in 1808 getrouwd was met Fanny Dillon, dochter van generaal Arthur Dillon, gedeputeerde uit Martinique bij de Verenigde Staten en onthoofd in 1794, en van Laure Girardin de Montgerald, weduwe van dhr. De la Touche, een neef van keizerin Josephine. De families had wortels in Ierland.

Terwijl de groot-maarschalk een gevaarlijke reis door Zuid-Frankrijk maakte met Napoleon op weg naar Elba, ging Mme Bertrand naar Châteauroux en wachtte bij haar schoonvader op het geschikte moment om zich bij haar echtgenoot te voegen. In begin juli ging ze op weg met haar kinderen, een dienstmeisje en een bediende.

85. We weten via Caulincourts 'Mémoires' (vol.III p. 250) dat Napoleon de actie van zijn trouwe ambassadeur bij de Geallieerde machten om niet om Corsica te vragen in plaats van Elba, waardeerde. Corsica was immers een Frans departement, dat niet los gemaakt moest worden van Frankrijk. De Keizer had tegen Caulincourt gezegd: 'Ik ben het geheel met je eens; het arme Frankrijk zal genoeg kwijt raken als ze met het vredesverdrag komen.'

- 46 Onder Napoleons regering was het slechts Corsica en het werd afhankelijk van de Britse macht, die de Corsicanen afwezen. De Keizers meest geliefde titel was die van Frans zijn en dat bleef zo op het moment dat het geluk hem verliet. Moest hij dan dit ook opofferen? Zou hij het geven aan de Corsicanen? Hoe zouden die naar hem kijken? Zou hun gouvernement niet voor lange tijd betrokken worden in Britse, Franse of Sardijnse intriges? Het was wijzer en het toonde meer toekomstvisie Corsica op te geven, van wiens bevolking hij hield en hij hoog inschatte. Bij zijn opoffering voor Frankrijk wilde de Keizer niets; het Verdrag van Fontainebleau was niet voor hemzelf gemaakt, maar voor zijn volk. Zijn zelfverloochening was compleet, het Verdrag van Fontainebleau kon die grootsheid nooit degraderen, de glorie ervan bleef geheel bij hem. Hij voorzag dat zijn vrienden, hoewel gefrustreerd, hem altijd eer zouden bewijzen. De gestrengheid van de bepalingen, waarover zij hadden onderhandeld, bewees slechts de immoraliteit en het gebrek aan politiek gevoel van hen, die daaraan schuldig waren. Er was ook bepaald dat een bedrag van twee miljoen francs genomen zou worden uit zijn persoonlijk eigendom, dat hij aan Frankrijk zou betalen en betaald zou worden aan de generaals van zijn staf, zijn officieren en de leden van zijn huishouding. Napoleon wees deze sommen toe, maar er werd niets uitbetaald. De overige financiële bepalingen van zijn abdicatie waren ook streng. De heren de la Bouillerie (86) en Dudon (87) leverden in Orleans de persoonlijke schatkist van de Keizer af (88) en zijn portefeuille. De 38 miljoen in goud werd verdeeld tussen twee vijandelijke commanderende generaals en vier gevolmachtigden van de Geallieerde hoven.

86. François Rouillet de la Bouillerie was geboren in La Flèche op 27 april 1764 en overleed daar op 7 april 1833. Hij was de eerste persoonlijke schatbewaarder van de Eerste Consul, thesaurier-generaal van de expeditie naar Engeland en thesaurier-generaal van de speciale domeinen. Hij verliet de Keizer nooit in 1814. Toen de Bourbons terug keerden, werd hij superintendent op de konings burgerlijke lijst en secretaris-generaal op het ministerie van de koninklijke huishouding. La Bouillerie werd afgevaardigde voor Sarthe in 1816 en 1820 en werd peer van Frankrijk in 1827 met de titel van minister van Staat. Het is begrijpelijk dat de Keizer weigerde hem te ontmoeten tijdens de Honderd Dagen.

87. Jean-François Dudon (1778-1857), auditeur bij de Staatsraad in 1813, algemeen superintendent van het noordelijke leger in Spanje in 1809, toegevoegd generaal van de Zeeraad in 1810, Staatsraad in 1815. Hij werd afgevaardigde voor het departement Ain en de Loire-Inférieure. Napoleon had hem baron van het Empire gemaakt op 22 november 1808.

88. Voor details over de gelden hier genoemd, zie Pasquier's 'Mémoires' (11, 366); Peyrusse's 'Mémoires et Archives'; 'Mémorial de Sainte-Hélène (IV, 135); Frédéric Masson's 'L'Affaire Maubreuil' (maart-april 1814).

- 47 Dhr. Peyrusse (89), de schatbewaarder van het leger, werd naar Orleans gestuurd om de portefeuille van de Keizer te overhandigen. Hierin zat veertig miljoen in verschillende waarden. Hij bracht slechts 2,5 miljoen mee terug (90).

89. Baron Guillaume Peyrusse was in Carcassonne geboren op 16 juni 1776. Hij was eerst betaalmeester

voor de gelden van de kroon. Op 24 maart 1809 werd hij betaalmeeester voor de koninklijke schatten in de Keizerlijke hoofdkwartieren; in die functie nam hij deel aan de campagnes in Duitsland, Moskou, Saksen en Frankrijk. Hij werd afgevaardigd inspecteur van de Keizerlijke garde en ridder van het Légion d'honneur in 1814. Na de abdicatie in Fontainebleau werd hij hoofd schatbewaarder op Elba. Hij keerde met Napoleon terug naar Parijs, werd baron van het Empire, generaal schatbewaarder voor de kroon en officier in het Légion d'honneur. Onder Louis-Philippe werd hij burgemeester van Carcassonne en algemeen raadsheer van de Aude. In 1853 maakte Napoleon III hem commandant van het Légion d'honneur. Hij stierf in 1860.

90. Peyrusse's '1809-1815. Mémorial et archives de M. le baron Peyrusse' (gepubliceerd in 1869) geeft goede informatie over Napoleons financiële situatie op het moment van abdicatie. Op 10 april bleven 488.913francs in de geldkist van Peyrusse. De volgende dag, 11 april, stuurde de Keizer zijn schatbewaarder naar Orleans. Ondanks moeilijke communicatie, reeds belemmerd door vijandelijke partizanen tussen Fontainebleau en Orleans, arriveerde Peyrusse daar op 12 april. Hij vernam dat zes miljoen was gereed van een som van veertig miljoen. Ongeveer 34 miljoen was aan de vijand overhandigd door de schuld van Dudot. Van de resterende zes miljoen regelde hij het 2.933.600 francs met zich mee te nemen, iets meer dan Marchand aangeeft. Nadat hij de kist met het geld bedekt had met mest, liet Peyrusse zijn bediende om erop te letten. Toen probeerde hij naar Fontainebleau terug te keren. Kozakken patrouilleerden overal rond Orleans. Hij regelde het zijn bediende naar groot-maarschalk Bertrand te sturen om hem over de situatie te informeren en om troepen te vragen, die zijn terugkeer konden beschermen. Een bataljon onder commando van generaal Cambronne werd gestuurd om Peyrusse te ontmoeten, die op de hoogte hiervan, op weg was gegaan. De gelden, die hij bij zich had, werden spoedig veilig in een wagen gezet, die door Cambronnes soldaten was gebracht. Hij kwam in Fontainebleau aan in de nacht van 16 april en hij rapporteerde op 17 april aan de Keizer dat zijn missie geslaagd was.

Toen Napoleon naar Elba ging, had hij ongeveer 3,5 miljoen francs bij zich.

48 De Keizer kwam naar beneden bij de grote trap vanuit zijn appartement, omgeven door de vrienden, die hem trouw waren gebleven, generaals en de senior-officieren van de Garde. Na een gevoelig afscheid van zijn Garde in de persoon van generaal Petit, die hij omarmde en nadat hij de adelaar had gekust, vertrok hij om 11.00u. naar Elba op 20 april 1814 **(91)**, vergezeld door de generaals Bertrand en Drouot en de Geallieerde commissarissen **(92)**.

Omdat ik was aangewezen, samen met de beheerder van de kleding Gervais **(93)** om naar Parijs te gaan en de persoonlijke zaken van de Keizer op te halen, gingen wij op weg, bedroefd door alles wat we hadden gezien; we kwamen daar om 18.00u. aan. Geïnformeerd dat de keizerin nog steeds op Rambouillet was **(94)** ging ik daar de volgende ochtend naar toe; ik wilde mijn moeder zien, die de jonge prins (de zoon van N., rkv) naar Wenen zou vergezellen. Keizer Alexander ging net bij de keizerin weg. De prinses was op de hoogte dat ik met de Keizer mee zou gaan en zij drukte haar tevredenheid tegenover mijn moeder uit. Gravin Montesquiou vertelde me, terwijl ze me een brief overhandigde, de Keizer ervan te verzekeren dat ze altijd voor zijn zoon zou zorgen. Ik verliet mijn moeder, wanneer zou ik haar terug zien? Wat zou ons lot zijn na zulke grote ongelukken?

91. De beroemde 'Vaarwel'-ceremonie blijkt iets later plaats te hebben gevonden dan Marchand beweert. Waarschijnlijk tussen 12.00 en 13.00u. (Cf. Jean Bourguignon: 'Malmaison, Compiègne, Fontainebleau' (Paris, 1946, p. 234-238).

92. Graaf Antoine Drouot (1774-1847), beroemd artillerie-officier van de Grande Armée. Na een schitterende carrière drong hij er op aan met de Keizer naar Elba te gaan. Deze noemde hem 'de wijze man van de Grande Armée' en zei over hem: "Drouot is het toonbeeld van deugd." W. Serieyx: 'Drouot et Napoléon' (Paris, 1931).

93. De functie van beheerder van de kleding was ontstaan bij het begin van het Empire en gegeven aan Charvet, zo zegt ook Frédéric Masson.

94. Toen de Geallieerden Parijs bedreigden, verliet Marie-Louise de hoofdstad op 29 maart richting Blois. Ze stopte te Rambouillet op de 30e en kwam pas in Blois aan op de avond van 2 april. Ze ging daar weg op

de 8e en bleef in Orleans tot de 12e april. Ze was terug in Rambouillet de 13^e, bleef daar tot 23 april, ging toen terug naar Wenen. Na het vertrek van de Keizer van Fontainebleau, toen Marchand naar Parijs ging op 20 april en toen deze hoorde dat de keizerin nog steeds in Rambouillet was, ging hij daar op de 21^e naar toe en was op die manier in staat zijn moeder te ontmoeten, de voedster van de koning van Rome.

- 49 Het was een hartverscheurend moment. Ik rukte mezelf los uit haar omhelzing, nadat ik haar stevig tegen mij had aangedrukt.

Gedurende de nacht ging ik terug naar Parijs en op de 22e gingen Gervais en ik op weg naar Lyon, onze paarden opjagend om de Keizer in Fréjus in te halen. We reisden per boot op de Rhône naar Avignon, denkend dat we daarmee onze reistijd verkortten, maar we kwamen pas op de 29e aan in Fréjus. De Keizer, vergezeld door de vier commissarissen, was de vorige dag vanuit Saint-Raphaël op het fregat 'Undaunted' (95) weg gezeild. Toen we door Orgon (96) gingen, hoorden we dat er een opstand was georganiseerd om de Keizer te vermoorden. Redelijke mensen waren verontwaardigd en reageerden hier niet op. In Avignon en Aix waren de mensen nog steeds opgewonden; er was veel gedaan in de Provence om de bevolking tegen Napoleon op te zetten en de rechtvaardige burgers, die zich wilden inspannen voor zijn verdediging, te intimideren.

Sommigen vonden het vreemd dat hij had besloten met een Brits schip te gaan, liever dan met een Frans, dat op zijn bevel lag te wachten. Zijne Majesteit wilde de officieren van het Franse fregat 'Driade' en de brik 'Inconstant' sparen en dhr. De Montcabrié, die hen commandeerde, de schande hem daar naar toe te brengen en zo te delen in de pijn van de vernedering van zijn deportatie. Was hij buiten Frankrijk nog steeds onder het militaire juk van het verdrag van 11 april? Zo ja, was het dan de taak van de Franse marine om dat deel uit te voeren?

95. Dit fregat, dat de Britse commissaris Sir Neil Campbell op Napoleons vraag uit Marseille had laten komen, werd gecommandeerd door kapitein Usher; de Keizer ging aan boord in de avond van de 28^e. De volgende morgen om 11.00u. vertrok de Undaunted naar Elba. Op 3 mei om 08.00u. gooide zij haar anker uit bij de ingang van de haven van Porto-Ferrajo.

96. Orgon, Bouches-du-Rhône, in het district Arles, ligt 6 km van Cavaillon. Heftige demonstraties vonden daar plaats op maandag 15 april, toen Napoleon er door heen reed, wat hem verontrustte. Ze werden aangevoerd door een boer, genaamd Durel, leider van een royalistische groep. (Cf. Paul Bartel: 'Napoléon à l'île d'Elbe' (Paris, 1947))

- 50 Zo niet, kon Napoleon dan een beleefdheidsgroet aan de Britse marine en kapitein Usher brengen

en het Franse fregat er van redden de haven van Porto-Ferrajo met slechts een bestandsvlag en onder Brits escorte binnen te varen? Vrede was nog niet getekend en zelfs de 'Undaunted' droeg slechts een bestandsvlag (97).

In Fréjus was alles rustig. We waren druk bezig met het vinden van een schip naar Elba, toen prinses Pauline, die in Muy (98) was, ons aanraadde een schip uit Napels of een Brits fregat te nemen, dat zij elk moment verwachtte om haar naar Napels te brengen en dat het te Porto-Ferrajo zou stoppen en ons kon afzetten. We wachtten een paar dagen, die voor ons lang duurden, ondanks een prachtige receptie gegeven door de familie Colle; het hoofd van deze familie was net afgezet als burgemeester vanwege Bonapartistische ideeën, wat hem na de Honderd Dagen verbanning opleverde en achttien maanden cel voor zijn oudste zoon, waardoor zijn gezondheid werd verwoest. Dhr. Savournin, zoon van de eigenaar van het kasteel, waar de prinses logeerde, kwam naar Fréjus; evenals wij was hij van plan naar Elba te gaan om secretaris bij de Keizer te worden (toen hij niet opdook, nam de Keizer dhr. Rathery, de secretaris van de groot-maarschalk en dhr. Savournin bleef achter bij graaf Bertrand.) Hij vertelde ons dat de prinses aan boord zou gaan van het Napolitaanse fregat 'Letizia' in Villefranche en dat we niet anders konden

doen dan naar Nice te gaan, op de prinses te wachten en dan aan boord te gaan van de 'Letizia' of dat ander Britse fregat (99), dat haar naar Elba zou brengen.

97. Op de avond van 27 april arriveerden het Franse fregat 'Driade' en de brik 'Inconstant' in Toulon, in plaats van het korvet, dat in het verdrag was beloofd. Peytes de Montcabrié, die ze commandeerde, bracht rapport uit bij Napoleon. Hij zei daarbij dat hem bevolen was hem naar Elba te escorteren. Maar de Keizer, die twijfelde aan de goede trouw van de Bourbons, wilde er geen een hebben. Sinds hem het korvet was geweigerd, had hij recht op, zou hij liever gelijk op zeilen onder een vreemde vlag dan 'verslagen en verbannen' onder de Bourbon vlag. Hij voegde er aan toe: 'Ik heb aan de Britten mijn woord gegeven, dat neem ik niet terug.'

98. Prinses Pauline had in midden maart Nice verlaten om zwavelbaden te nemen in Gêroux. Bezorgd over alle veranderingen, stopte zij in Luc (Var), waar dhr. Charles, een afgevaardigde, haar zijn huis in Bouillidou had verhuurd, een mijl vanaf het dorp. Bonaparte was hier gestopt op zijn terugkeer uit Egypte. Hij ontmoette hier ook, voordat hij in Fréjus aankwam, 37 km verder op, zijn zuster. Om plaats voor hem te maken was zij verhuisd naar Rayol, vlakbij Muy, 15 km van Fréjus, naar het huis van dhr. Savournin, een trouwe dienaar van het Keizerrijk.

99. Dit was het Britse fregat 'Curaçao', gecommandeerd door kapitein Tower, die, als hij over Napoleon sprak, uitsluitend de uitdrukking de grote man gebruikte. Het was aan boord van dit fregat, dat Marchand en zijn metgezellen, Gervais an Savournin, zeilden op 30 mei en aankwamen in Porto-Ferrajo op 1 juni.

51 Alle drie gingen we naar Antibes en Villefranche, onze paspoorten hadden visums voor Elba. We waren nauwelijks in Villefranche toen twaalf of vijftien vrouwen, echte volkswomen, in de naastliggende kamer kwamen en een dansje begonnen en wilden dat wij mee deden. Nadat ze weg waren, kwam de havenkapitein, een Corsicaan, die nooit uit ging zonder twee pistolen in zijn gordel, ons waarschuwen, de nacht niet in deze stad dor te brengen en naar Nice te gaan, waar we rustig konden wachten op de aankomst van de prinses. Wij volgden deze raad op. Het Britse fregat en de 'Letizia' kwamen aan, wij gingen aan boord van de eerste en de twee fregatten zeilden in formatie weg. De prinses ging aan boord van het Britse fregat, waar haar een party wachtte. Op 1 juni kwamen we aan in Porto-Ferrajo na een paar dagen kruiszeilen. Ik ging onmiddellijk naar het paleis, waar de Keizer bezig was met de lunch. Op de hoogte van mijn komst, liet hij mij binnen komen. Ik overhandigde hem de brief, die de keizerin me had gegeven bij gravin Montesquiou. Nadat hij hem gelezen had, vroeg de Keizer mij waardoor ik zo laat was en ik legde het uit. Toen hij vroeg naar Rambouillet, vertelde ik hem dat ik via mijn moeder wist, dat zodra de terugkomst van de Bourbons in Blois bekend was geworden, alle hoge burgerlijke bedienden, die de keizerin gevolgd waren, haar prompt verlieten en naar Parijs gingen; deze verlating was pijnlijk om te zien. Generaal Schouwaloff had de keizerin en de koning van Rome terug naar Orleans gebracht, waar ze werd onderworpen aan de meest schandalige plundering, zodat ze zonder iets te Rambouillet aankwam.

Napoleon ging terug naar zijn privé vertrekken, enige minuten later stelde hij mij een aantal vragen over de keizerin en haar zoon, waarop ik hetzelfde antwoordde als toen zijn mensen er bij waren: dat de keizerin zich bij hem wilde voege in Fontainebleau, maar dat direct nadat haar besluit was genomen, er een bericht was gestuurd naar graaf Schwarzenberg, die in de buurt was, en hij had meteen troepen gestuurd om deze ontmoeting te verhinderen. Ik werd ervan verzekerd dat haar dokter, dhr. Corvisart (100), haar gezegd had dat de lucht op Elba niet goed voor haar gezondheid zou zijn; anderen zeiden dat sinds de Keizer van alles tegen haar vader had, hij net zo over haar dacht; en tenslotte zou het beter voor haar zijn, voor de beste belangen van de koning van Rome, als ze naar haar vader zou gaan.

100. Marie-Louise wendde een slechte gezondheid voor om niet naar Elba te gaan. Was dit echt of ingefluisterd? De Keizer wilde het weten: aan het eind vroeg hij een beslissende mening aan Corvisart, de

dokter, die hij nog steeds vertrouwde en aan wiens aanhankelijkheid en dankbaarheid hij niet twijfelde, over de reis, het klimaat op Elba en hoe de keizerin dit zou doorstaan [Cf. J.Bourguignon: 'Corvisart, premier médecin de l'Empereur' (Lyon, 1937). De gevraagde consultatie werd onmiddellijk opgeschreven in aanwezigheid van Mme Montebello. Het was zeer pessimistisch en het verbood de Keizer om op een of andere wijze de wens uit te spreken dat Marie-Louise hem op dit moment naar Elba zou vergezellen. De dokter voegde er aan toe dat hij betwijfelde of de keizerin en de koning van Rome daar ooit zouden kunnen leven. In ieder geval zou zij daar niet kunnen blijven, hoe kort ook, voordat een lange rustkuur in Aix was gedaan. Corvisart concludeerde: 'Aix is redding, Elba is de dood, voor zowel moeder als kind'.

NB. De pag. 52,53,54,55,33 bevatten zwart-wit afbeeldingen. Deze staan NIET in de originele Franse tekst.

- 56 De keizerin, ziek of vermoeid door al deze tegenstrijdigheden, sprak hierover met gravin Montesquiou, een vrouw met veel wijsheid. Deze laatste had haar gezegd dat haar plichtsvolle pad naar de Keizer leidden dat zij, sinds ze haar gedachten kon uitspreken, de keizerin op haar moest letten. De keizerin antwoordde: 'Dat is inderdaad mijn bedoeling.' Maar toen ze terug was bij haar hofhouding, luisterde ze weer naar haar raadgevers. Er werd besloten dat ze naar Rambouillet zou gaan, waar ze ziek aankwam en ongelukkig was rond haar de mensen te zien, op wiens vriendschap zij zou moeten kunnen rekenen om haar een conclusie op te dringen van het drama, dat hen toestond naar hun eigen gewoontes te kunnen terug keren. Ik vertelde Zijne Majesteit dat toen de Oostenrijkse keizer in Rambouillet aankwam, de keizerin in tranen naar haar vader holde, haar zoon liet zien en hem vroeg voor hem te zorgen. De Oostenrijkse keizer was blijkbaar erg verrast en had de koning van Rome in zijn armen genomen en hem gekust. Maar de prins, op weg naar huis, had tegen zijn gouvernante Maman Quiou gezegd: 'Grootvader is niet knap.' De Keizer lachte breeduit door de opmerkelijke observatie van zijn zoon.

Ik rapporteerde hem de observaties, die ik onderweg gedaan had; ik vertelde hem dat in Orgon, Avignon en Aix de mensen nog steeds opgewonden waren.

In de dagen daarop vernam ik van Novarrez (101) over de obstakels langs de route, die de Keizer had gevolgd om hem te vermoorden.

101. Novraz was Zwitser, kwam uit de Vaud. Hij was toegevoegd aan het huispersoneel van de Keizer in 1809 en in 1813 bevorderd tot lakei in persoonlijke dienst. Hij reed op de bok van de Keizerlijke rijtuigen tijdens de campagnes van 1813 en 1814. Hij nam toen de taak op zich van boodschappenloper en droeg als teken hiervan een tweepuntige hoed met hanenveren. Dit was een dienaar geschikt om zijn leven te geven voor zijn meester. Hij bewees dit, zoals later wordt gezegd door Marchand, toen ze door Orgon gingen, het heel gevaarlijk was voor hemzelf, toen hij voorkwam dat een opgewonden menigte het rijtuig, waarvoor hij de verantwoordelijkheid had, benaderde.

- 57 De Keizer had Fontainebleau verlaten op woensdag 20 april om 11.00u., gevolgd door 14 rijtuigen en begeleid door de Keizerlijke garde op verschillende delen van de weg. In zijn rijtuig zaten de generaals Bertrand en Drouot, soms samen, soms om beurten. Hij werd begeleid door vier commissarissen van de Geallieerde hoven: de Russische graaf Schouwaloff, de Oostenrijkse generaal Koller, de Britse kolonel Campbell en de Pruisische graaf Waldburg-Truchsess, aan wie we een beschrijving van deze reis danken, waarin elk respect voor moeilijkheden geheel ontbrak (102).

De Keizer overnachtte in de volgende plaatsen: Briare op 20 april; Nevers op 21 april; Roanne op 22 april, het samenstellen van het escorte hield hem daar 12 uur vast. Hij ging door Lyon op de avond van de 23e april en reed door om te slapen in Péage du Roussillon (103), tussen Saint-Vallier en Valence. Op de 24e ontmoette hij maarschalk Augereau. Ze stapten uit hun koetsen en liepen naar elkaar toe; de Keizer raakte zijn hoed aan, de maarschalk zijn pet, die hij op hield. Deze generaal leek zeer verrast; ze liepen van hun rijtuigen weg om te praten, ze scheidden weer om elk zijn weg te vervolgen. De Keizer

was toen nog niet op de hoogte van de onfatsoenlijke proclamatie, die deze maarschalk had gedaan aan zijn leger (104). In Valence waren 150 Oostenrijkse chasseurs om als escorte te dienen.

102. Napoleon zelf zei op Sint-Helena dat de twee boeken, die hem het meest hadden gekwetst, waren: De Pradt: 'L'Histoire de l'Ambassade de Varsovie' (Paris, 1815) en Waldburg-Truchsess: 'Relation de Waldburg-Truchsess' (Paris, 1815).

103. In werkelijkheid bracht Napoleon de nacht van de 23e door al rijdend in zijn slaaprijtuig. Op zondag de 24e ontbeet hij vroeg, 20 km achter Vienne, te Péage du Rouissilon (Isère).

104. Charles Augereau, hertog van Castiglione, maarschalk van Frankrijk; zoon van een huisknecht en een fruithandelaar in de voorstad Saint-Marceau; geboren in de rue Mouffetard in Parijs op 21 oktober 1757; gestorven in 1816 ten gevolge van een borstvoedeem op zijn landgoed te La Houssaye (Seine-et-Marne).

Na gediend te hebben in het koninklijke leger vocht hij in de campagnes van de Revolutie, werd majoor-generaal in 1793 en onderscheidde zich onder Bonaparte tijdens de Italiaanse campagnes in 1796. Hij won de slag bij Castiglione. Toen verving hij Hoch als hoofd van de legers van de Sambre-et-Meuse en van de Rhin-et-Moselle (1797). En in datzelfde jaar kreeg hij het bevel over het Rijnleger. Hij verliet dat commando in 1798 en werd in 1799 gekozen als gedeputeerde van de Haut-Garonne in de Raad van de Vijfhonderd. Hij was tegen de 18e Brumaire, maar steunde het Consulaat.

Hij werd bevelhebber van de Bataafse legers in Duitsland (1800-1801), toen van het Beierse leger (1803) en tenslotte van het camp van Brest (1804). Maarschalk van het Empire, commandant van het 13e cohort van het Légion d'honneur. Hij commandeerde het 7e corps van de Grande Armée (1805-1807). Gewond te Eylau, waar zijn corps werd gedecimeerd, hij keerde terug naar Frankrijk en werd benoemd tot hertog van Castiglione in 1808. In 1809 commandeerde hij het 8e corps van het leger in Duitsland, daarna het 7e corps van het leger te Spanje., waar hij Gouvion Saint-Cyr verving. In 1810 nam hij het commando over als chef van het leger in Catalonië, maar werd spoedig vervangen door Macdonald. In 1812 commandeerde hij het 11e corps van de Grande Armée in Duitsland, werd commandant van Berlijn het jaar erop en werd direct daarna gouverneur van Frankfurt. Hij nam deel aan de Volkerenslag bij Leipzig. In 1814 commandeerde hij het leger van het Oosten (van Rhône tot Lyon). Uiteindelijk, verslagen door de Geallieerden in Saint-Georges (18 maart 1814) vertrok hij uit Lyon en trok terug naar Valence (23 maart), Napoleon verlatend en deze beschuldigend in zijn proclamaties van april 1814. Hij ontmoette Napoleon vlakbij Valence op 26 april. Hij wendde zich naar de kant van de koning, werd ridder van Saint-Louis (1 juni 1814) en gouverneur van Lyon (21 juni). Hij werd geschrapt van de lijst van maarschalken bij de terugkeer van de Keizer, maar hij nam wel deel aan de Champ-de-Mai- ceremonie (1 juli 1815). Hij kwam nooit in de gunst van de Keizer, hij bood zijn diensten aan bij Napoleon, die hem afwees. Na de Honderd Dagen kwam Augereau terug naar Louis XVIII, maar de koning wees hem ook af.

58 De eerste dienaren van de Keizer hadden Valence bereikt en waren net van plan te gaan eten, toen er twee gendarmes kwamen om namens de maarschalk deze mensen te vragen de stad te verlaten. Ondanks het argument dat ze net waren gestopt om te eten en meteen daarna zouden vertrekken, kwam een van de aide de camps van de maarschalk hen dwingen in hun rijtuigen te stappen, hoewel het eten op tafel stond. Ze waren verplicht te vertrekken, anders zou er geweld gebruikt worden.

De Keizer hoorde deze details pas in Valence, toen hij een kopie kreeg van de proclamatie van de maarschalk. Nadat hij het gelezen had, zei hij: 'Nog steeds dezelfde man, wat een ellendeling!' De Oostenrijkse commissaris kon niet voorkomen te zeggen tegen de Keizer: 'Uwe Majesteit heeft met grote vriendelijkheid deze man behandeld, die dit nauwelijks verdient.'

59 Gedurende de Honderd Dagen schreef Augereau een lange brief aan de Keizer, waarin hij hem verzekerde van zijn toewijding en ontkende dat hij een verrader was. Op hetzelfde moment publiceerde hij in Caen een proclamatie over Louis XVIII, net zo onfatsoenlijk als die in Valence over de Keizer.

Welingelichte mensen hebben mij verzekerd dat Augereau, toen hij in Lyon was, in het theater omringd was door Oostenrijkse officieren en dat een stem vanaf het bovenste

balkon schreeuwde: ‘Is er dan geen enkele stad over om te verraden?’ Het publiek applaudisseerde, de Oostenrijkse officieren keken elkaar aan en de maarschalk vertrok.

De Keizer op Elba af en toe sprak over deze maarschalk: hij schreef over hem dat hij nu wel won, maar dat hij altijd over zichzelf had gedacht dat hij op het punt stond te verliezen en riep om meer troepen; daarbij claimend dat hij het anders niet houden kon. ‘Ik kwam dan aan met een paar van mijn stafofficieren, spreidde een kaart uit, toonde hem dat zijn positie uitstekend was; zijn moreel was weer terug en hij werd verwaand. Hij was een goede generaal, die vele divisies tijdens de Italiaanse campagne gevangen nam, maar een gemene man, die slecht opgevoed was, fouten en ondeugden had, die noch door de tijd noch door zijn hoge positie gecorrigeerd werden.’

De Keizer sliep de 25 in Montélimar (**105**), langs de gehele route had Napoleon geen enkel teken van afhankelijkheid van de bevolking ontvangen. In Avignon waren ze opgewonden; in Orgon gebeurden dezelfde dingen, deze moordplannen. Een man rende als een gek op de deur van het rijtuig te openen.

105. In werkelijkheid sliep de Keizer niet in Montélimar op de 25e, maar arriveerde daar op zaterdag de 24e rond 18.30u. Hij stopte daar slechts enkele uren bij het Hôtel de la Poste. De officials van de stad, met de linten van hun functie omhangen, verwelkomden hem. Napoleon luisterde vriendelijk naar hun lokale nieuws. Om 19.30u. zat hij met Bertrand en Drouot te eten. Zijn maaltijd bestond uit soep, vis, varkensvlees, stampot en asperges; hij dronk een glas Chambertin en een kop koffie. In het hotel groette hij dhr. Gaud de Rousillac en babbelde met de hoteleigenaar, dhr. Chabeaud. Hij ging weer op weg rond 20.30u. en bracht de nacht door slapend in zijn rijtuig. Via Donzère ging hij door Orange om 03.00u.0 en hij bereikte het Avignon postrelais in de ochtend van de 25e. Die ochtend werd hij beledigd door de bevolking van Orgon. Hij bracht de nacht van de 25e door in de Auberge de la Calade, 8 km voor Aix.

- 60 De berichtendoorgever van de Keizer, Noverraz, die op de bok zat, trok met de ene hand zijn sabel en met de andere zijn pistool en geen aandacht bestedend aan de menigte, bedreigde hij de eerste de beste man, die bij het rijtuig durfde te komen. De groot-maarschalk deed het venster open en schreeuwde naar hem zich rustig te houden. Deze ruwe actie van Noverraz en de wijze handeling van de groot-maarschalk brachten de rust terug en stond nette mensen toe om de lelijken van het rijtuig weg te krijgen.

De Oostenrijkse commissaris werd boos en zei tegen de burgemeester: ‘Als u niet onmiddellijk een einde aan deze walgelijke scènes maakt, zal ik 20.000 man laten komen binnen twee uur om deze plek schoon te veegen.’ Het oproer was gekalmeerd. Orgon was te ver weg van het centrum voor de moordpoging om dat goed te organiseren. Daar gebeurden echter ook enige walgelijke scènes: een model, dat de Keizer voorstelde, werd geëxecuteerd niet ver van de paardenwisselplaats. De commissarissen schoven de menigte aan de kant en maakten een einde aan het geschreeuw. De Keizer arriveerde, niet zonder gevaar, bij prinses Pauline te Luc en ging aan boord van het Britse fregat te Saint-Raphaël.

Tot dat hij het zuiden bereikte, was Napoleons route vreedzaam geweest. Op 3 mei arriveerde de ‘Undaunted’ aan de kade van Porto-Frerrajo.

- 61 De Keizer stuurde generaal Drouot (**106**) op pad om generaal Dalesme (**107**) en de lokale officials en de bevolking over zijn aankomst te informeren. Generaal Drouot informeerde de openbare officials over de bedoelingen van de nieuwe soeverein. Er werd geen verandering aangebracht in de regering, alle employees behielden hun posities.

De Keizer nodigde het de onder-prefect van het eiland, Balbiani (**108**) uit aan boord. Hij benoemde hem tot superintendant en vroeg hem de kleuren van de eerste vlag van Elba te onderzoeken.

106. In de zijlijn van het manuscript, naast de naam van Drouot, voegde Marchand de volgende noot toe over de generaals eigen getuigenis met betrekking tot een familie-anekdote:

Generaal Drouot zei dat hij van jongs af aan had gehouden van studeren. 'Toen mijn ouders, die bakker waren, mijn gretigheid zagen, stemden ze er in toe mij leraren te nemen en zo bereikte ik het moment dat ik kon verzoeken om de post van 2^e artillerie luitenant. Mijn uniform, mijn kleine maat en mijn ongemak waren in tegenstelling met de elegante jonge mannen, die er ook om vroegen; mijn komst scheen zowel de toehoorders als mijn collega's te verbazen. Ik zat bescheiden neer wachtend totdat ik geroepen zou worden. Dhr. La Place was een van de examinatoren en ik was een van de laatsten, die werden geroepen. Ik antwoordde met zekerheid op de vragen, die me werden gesteld. De examinator, heel verbaasd, had er plezier in het examen uit te breiden ten opzichte van wat aan de anderen werd gevraagd en benoemde me tot hoofd van de klas. Dit was zeker de fijnste dag van mijn leven, zeker vanwege de vreugde, die ik mijn ouders bracht.'

Op Elba, toen de Keizer met hem sprak over zijn terugkeer naar Frankrijk, de verandering van kleur van de vlag van de brik en over de levensmiddelen, die mee aan boord moesten, luisterde hij als een verrast man over zo'n daad. Maar toen dat voorbij was, nam hij alle maatregelen en meende dat alles zou slagen, net zo optredend als het gehele bataljon deed: gehoorzamen aan de bevelen van de Keizer.

107. Generaal baron Jean-Baptiste Dalesme, geboren in Limoges op 20 juni 1763, gestorven te Parijs in het Hôtel des Invalides op 13 april 1832. Nadat hij bij de Donau gewond was geraakt (22 juni 1809), ontving hij een pensioen van 4000 francs. Hij werd commandant van het departement Ombrone (22 mei 1810), baron van het Empire (23 juni 1810) en bevelvoerend generaal op Eba (24 oktober 1810). Hij volgde daar generaal Dazémar op, die er slechts zes maanden was. Napoleon trof Dalesme daar in mei 1814 aan. Toen de Keizer terug kwam voor de Honderd Dagen, benoemde hij hem tot majoor generaal en gouverneur van Elba. Maar onder de Tweede Restauratie werd hij op koninklijk bevel terug getrokken (15 september 1825). In 1830, na de val van de Bourbons, zou hij commandant worden van het Hôtel des Invalides en groot-officier van het Légion d'honneur.

108. Balbiani had als onder-prefect van Elba, Napoleon welkom geheten bij diens aankomst met een proclamatie, vol met verborgen overdreven termen. Hij bleef zijn post behouden, hij werd benoemd tot superintendant, daarbij had hij de verantwoordelijkheid over het gehele justitiële systeem van het eiland. Onder de onder-prefect hing een klein koninkrijk van justitiële organisaties (hof van appèl, hoofrechtbank van appèl en de burgerlijke rechtbank.).
Zie: Paul Bartel: 'Napoléon à l'île d'Elbe' (Paris, 1947).

62 Er werd ontdekt dat het eerste regerende huis van het eiland, de Appiani uit Pisa was; hun vlag was wit met bijen, want appi betekent bijen in het Italiaans (**109**). Nadat hij de Keizer had verlaten, informeerde de onder-prefect alle officials van het eiland erover dat Zijne Majesteit de volgende dag aan land wilde gaan en hen met plezier zou ontvangen.

Het eiland Elba (**110**) ligt in de Middellandse Zee langs de kust van Groot-Toscane, tegenover Piombino, is zes mijlen lang en twee mijlen breed. Haar bevolkingsaantal was toen 13.700 inwoners (op 1 jan.2009: 31.72 inwoners, rkv). Nadat de Romeinen er waren gekomen vanwege haar rijke ijzermijnen, werd het eigendom van het koninkrijk van de Twee Siciliën, toen van het prinsdom Piombino en tenslotte van Frankrijk, waaraan het toebehoorde door het Verdrag van Parijs van 11 april 1814. Het werd geheel als eigendom gegeven aan Keizer Napoleon, die samen met al zijn keizerlijke familie zijn titels en autoriteit terug kreeg.

Om 05.00u. gingen de generaal Bertrand en Drouot aan land, samen met de Geallieerde commissarissen. Ze gingen naar het fort Etoile en het bureau van generaal Dalesme, commandant van het eiland. Ter plekke werd een rapport opgesteld over de overname, uitgevoerd door generaal Drouot in naam van Zijne Majesteit Keizer Napoleon, van het eiland Elba, haar forten, batterijen, gebouwen, militaire voorraden en alle bezit, dat viel onder het domein van de kroon. Santini (**111**) werd door de Keizer in het geheim naar buiten gestuurd om de gevoelens van de bevolking te peilen.

109. De nieuwe vlag was afgeleid van die van het oude Toscane, uit de tijd van Cosmo de Medici. Napoleons vlag had twee dieprode banden, gescheiden door een witte band. In de linker bovenhoek was een wit veld met een diagonale dieprode band versierd met drie gouden bijen.

110. Het eiland Elba in de Tyrreense Zee, nu behorende bij Italië, provincie Livorno (Toscane) is van het vasteland gescheiden door het 15 km brede Kanaal van Piombino. Het heeft een oppervlakte van 225 m² en heeft nu (1954, rkv) een bevolking, die twee keer zo groot is als Marchand aangeeft. Het bergachtige eiland heeft verscheidene havens: Porto-Ferraio, Rio Marina, Porto Longone, Marciana. Sinds de oudheid wordt er al ijzererts gedolven.

In de middeleeuwen waren er al bewoners van Pisa rond de tiende eeuw, daarna Genuezen. Later gaven de Spanjaarden het aan de hertog van Savoy, de prins van Piombino van de Appiani-familie. In 1736 werd het toegevoegd aan het koninkrijk Napels. In 1801 maakte Bonaparte het een deel van het koninkrijk Etruria, drie jaar later van het Franse Rijk. Het bestond toen uit een apart departement, dat was verbonden met dat van de Middellandse Zee, totdat Napoleon de soeverein er van werd (4 mei 1814 tot 26 februari 1815).

111. Jean-Noël Santini, geboren op Corsica in 1790, in de arme stad Lama bij Bastia. Hij was een Corsicaanse infanterist tot 1812, toen een boodschapper bij het algemene hoofdkwartier. In 1814 volgde hij vrijwillig Napoleon naar Elba. Hij werd benoemd tot houder van de gelden en bewaker. Hij was een toegewijd dienaar van de Keizer, weer aanwezig op Sint-Helena. Een zeer bijzonder document werd onder zijn naam gepubliceerd: *De Sainte-Hélène aux Invalides, d'après les documents manuscrits de Santini, par Joseph Chautard, son of the commander of the brig Inconstant that brought the Emperor back from Elba ...* etc. (Paris, 1854).

63 Vroeg in april was er een opstand geweest in Marciana en Britse troepen waren geland. Op 21 april had het Italiaanse garnizoen in Porto Longone gemuit en enkele van haar officieren verwond of gedood; de muiters waren uit het fort gedreven. Ze zwierven over het land en haalden boeren over zich bij de Britten te voegen. Op 27 april ontving generaal Dalesme van een Brits fregat het vreemde verzoek zijn eiland en haar fort over te geven. Uiteindelijk, op 28 april, kwam hetzelfde fregat met een bestandsvlag weer terug en een aide de camp, door de minister van Oorlog gestuurd, bracht berichten van Zijne Hoogheid naar generaal Dalesme. Ze kondigden de abdicatie van de Keizer aan, zijn dreigende aankomst en het feit dat het eiland, forten en artillerie aan hem overhandigd moest worden.

De kapitein van het fregat werd aan land uitgenodigd en generaal Dalesme liet hem de berichten zien, die hij zojuist ontvangen had. De kapitein zei dat hij deze inhoud al twee dagen kende, maar hij moest gehoorzamen van de bevelen van de commodore Montrésor, die gestationeerd was in Livorno en die de inhoud niet kende. Toen vroeg hij voor zichzelf en voor vier van de andere schepen van de Toscaanse kust escadron toestemming de haven binnen te gaan en de witte (koninklijke) standaard te groeten, die net was gehesen. Generaal Dalesme bedankte hem voor zijn ongewone beleefdheid, maar weigerde toegang met als argument dat het verschijnen van Britse marine problemen zou kunnen veroorzaken op het eiland. De aide de camp van de minister ging aan boord terug en tegen de middag was het schip uit het zicht.

Op 4 mei trad het garnizoen van Elba en de nationale garde in vol tenue naar buiten; de officials, de commanderende generaal en de onder-prefect, gevolgd door een enthousiaste bevolking, gingen naar de haven.

64 De Elbaniers voorzagen al de voordelen voor zichzelf en voor het eiland door de keuze van de Keizer als Elba voor zijn residentie. De kanonnen van de stad en die van het fort kondigden de landing van de Keizer aan; zo gauw hij in het bootje zat, werd hij herkend aan zijn hoed en zijn groene jas van de jagers van de garde. Alle wapens werden naar hem opgeheven. Kreten als *Vive l'Empereur* werden duizend maal herhaald. Meer uitzinnige blijdschap was moeilijk voor te stellen. Zo'n ontvangst moest voor hem wel een compensatie zijn van de afschuwelijke scènes te Avignon en Orgon.

De Keizer stapte aan wal en groette het volk en de officials. Hij ontving de sleutels van de stad, aangeboden door de burgemeester, met vele toespraken (112). Steeds meer

belangrijke burgers, inclusief dhr. Vincent Foresi (113), haastten zich om voor de Keizer alles in orde te maken wat hij nodig had. Dhr. Foresi zag op dit alles enthousiast toe en oogstte ieders bewondering en bedankjes.

De witte standaard waaide sinds 28 april en de Keizer gaf opdracht deze neer te halen en te vervangen door zijn eigen vlag, wit met een rode band met er op drie bijeen. De vlag werd gerespecteerd door de Babarijnen, die, zo zeiden ze, geen oorlog wilden maken met God.

Er werd onmiddellijk een rapport geschreven omtrent de overgave van het eiland, in onderstaande bewoordingen:

Op de 4^e dag van mei 1814 heeft Zijne Majesteit Keizer Napoleon bezit genomen van het eiland Elba, generaal Dalesme, gouverneur, heeft de eilandvlag boven de forten gehesen in naam van de Keizer:

112. De burgemeester, dhr. Traditi, presenteerde de sleutels op een zilveren blad. Napoleon nam ze eraf, hield ze een ogenblik vast, legde ze toen terug en zei: 'Neem deze terug, heer burgemeester, ik vertrouw ze u toe. Ik kan geen betere keuze maken.' Dhr. Traditi werd vervolgens gekozen tot een van de vier kamerheren van de Keizer.

113. Vincent Foresi, bevoorraden van de zeestrijdkrachten, kreeg een tekort aan goederen voor het Keizerlijk hof. Hij diende vaak als gids voor Napoleon op diens excursies over het gehele eiland en vergezelde hem in het bijzonder toen de Keizer de plek koos voor zijn residentie in San Martino. Zijn neef, Emmanuel Foresi, publiceerde in 1884 in Florence een interessant pamflet getiteld 'Napoléon I, all'isola dell'Elba'. De Keizer wordt daar beschreven in familiale en zelfs landelijke termen.

65 ***Deze heeft een witte achtergrond met een diagonale band versierd met drie gouden bijen. Deze standaard werd gegroet door de batterijen van de kustforten, het Britse fregat 'Undaunted' en de Franse oorlogsschepen, die in de haven lagen. Als getuigen daarvan, hebben wij, de Geallieerde commissarissen, dit document ondertekend, samen met generaal Drouot, gouverneur van het eiland en generaal Dalesme, hoogste commandant van dit eiland.***

Uitgevoerd in Porto-Ferraio op 4 mei 1814.

Getekend: Koller, Campbell, Drouot, Dalesme

Op hetzelfde moment had generaal Dalesme onderstaande proclamatie uitgegeven (114):

Inwoners van Elba:

Menselijke perikelen hebben Keizer Napoleon onder u gebracht en hij heeft er voor gekozen onze soeverein te worden. Voordat hij hier aankwam, sprak onze nieuwe monarch de volgende woorden tegen mij, die ik aan u doorgeef als bewijs voor uw toekomstige geluk.

'Generaal, ik heb mijn rechten in het belang van de natie opgeofferd en behoud voor mijzelf soevereiniteit en eigendom van het eiland Elba. Alle machten hebben hierin toe gestemd. Vertel dit aan de inwoners en de keuze van hun eiland vanwege haar gewoonten en klimaat. Zeg hen dat ik de grootst mogelijke belangstelling voor hen heb'.

Volk van Elba, deze woorden hebben geen toelichting nodig: zij zijn u bestemming. De Keizer heeft u juist beoordeeld, ik ben u dit schuldig.

Volk van Elba, ik zal u spoedig verlaten en dat met veel verdriet, want ik houd van u, maar denken aan uw geluk verzacht de bitterheid van mijn vertrek; en waar ik ook zal zijn, ik zal me dit eiland altijd herinneren samen met de levendigheid van haar inwoners en ik wens hen alle goeds toe.

Porto-Ferraio, 4 mei 1814.

Getekend: Brigade generaal Dalesme

114. Onder de auteurs, die Napoleons verblijf op Elba hebben beschreven, vermelden de meeste deze proclamatie niet of duiden er vaag op. De enige, die dit publiceerde, was Marcellin Pellet in zijn boek 'Napoléon à l'île d'Elbe' (Paris, 1888). Maar de bewoordingen, zonder de geest van het pamflet te wijzigen, verschillende in menige uitdrukkingen en zinnen van de tekst, die Marchand ons geeft.

66 Vanuit de haven ging de Keizer via een overkapping naar de parochiekerk om een Te Deum aan te horen. De dienst werd geleid door pater Arrighi, vicaris-generaal van het bisdom van Ajaccio en Bastia. Toen de ceremonie voorbij was, ging Zijne Majesteit naar het stadhuis te midden van een menigte die hem graag wilde zien; ramen waren bedekt met vlaggen en zakdoeken werden gezwaaid. De Italiaanse verbeelding, in tegenstelling met de eenvoud en de eerlijkheid van de Elbaniers, had een charmant effect; alles bereikte het hoogste stadium van verrukking. Toen de Keizer eenmaal in het stadhuis was aangekomen, ontving hij allen die kwamen, zonder hofceremonie. Het was toch al een feestelijke familiedag. Hij nodigde de leken en de officiële religieuzen uit eenheid en samenwerking te bewaren. Dit was niet nodig: het leek wel alsof de 28^e april de orde had hersteld. Generaal Drouot werd benoemd tot gouverneur van het eiland en de Keizer plaatste op zijn hoed een kokarde met de kleuren, die hij net had aangenomen. De openbare officials en de nationale garde deden hetzelfde.

Onderstaande pastorale brief (115) werd gepubliceerd en in alle gemeentes bekend gemaakt:

Joseph -Philippe Arrighi, buitengewoon kanunnik van de kathedraal van Pisa en de metropolitan kerk van Florence, etc., onder de bisschop van Ajaccio, vicaris-generaal van het eiland Elba en het prinsdom Piombino.

Aan ons geloof in Den Heer, aan onze broeders in de kerk en aan al de getrouwen op het eiland: gegroet en gezegend.

Goddelijke voorzienigheid, die het goede onverbiddelijk rond strooit over alle dingen en de naties haar bestemming wijst, heeft beslist op het hoogtepunt van alle politieke veranderingen in Europa, dat wij hierna de onderdanen zullen zijn van Napoleon de Grote.

115. Zelfde commentaar als bij noot 114. Behalve Gruyer's 'Napoléon roi de l'île d'Elbe' (Paris, 1906) en M. Pellet (op.cit.), die kort deze herderlijke brief noemen, botst geen enkele ander auteur met de tekst van Marchand. Het verschijnt slechts als een appendix bij Waldburg-Truchess' 'l'Ininéaire de Napoléon à l'île d'Elbe'. Er moet worden opgemerkt dat Waldburg-Truchess geen enkele binding had met het verblijf op Elba, toen hij samen met Schouwvaloff stopte in Fréjus. We weten dat de Pruisische commissaris voor het laatste deel van zijn verhaal gebruik maakte van de aantekeningen van de Oostenrijkse generaal Koller, die Napoleon gevolgd was naar Elba.

Het is over Arrighi's herderlijke brief, dat de gravin van Albany, wiens haat tegen Napoleon wel bekend is, op 20 mei 1814 aan Ugo Foscolo schreef: 'Onze buurman heeft zichzelf uitgeroepen tot soeverein van zijn eiland en een ellendeling van een priester dankt de voorzienigheid hiervoor.'

67 ***Het eiland Elba, al beroemd om haar natuurlijke producten, staat nu op het punt beroemd te worden in de geschiedenis van naties vanwege de eer, die het geeft aan haar nieuwe prins, wiens glorie onsterfelijk is. Het eiland Elba neemt inderdaad haar plaats in onder de naties en haar kleine territorium is veredeld door de naam van haar soeverein. Verheven tot zo'n grote eer, ontvangt zij in haar midden de man, gezalfd door de Heer en de overige belangrijke mensen, die hem vergezellen.***

Toen Zijn Keizerlijke en Koninklijke Majesteit dit eiland uitkoos voor zijn terugtrekking, verkondigde hij aan het universum was zijn keuze was. Wat een welvaart

zal ons land overstromen! Welke mogelijkheden zullen er van alle kanten komen om een held te behouden!

De eerste dag, dat hij voet op onze kust zette, proclameerde hij onze bestemming en onze eer: 'Ik zal een goede vader zijn,' zei hij, 'zijn jullie mijn geliefde kinderen.'

Beste Katholieken, wat een tedere woorden! Wat een uitdrukking van goede wil! Wat een teken voor onze toekomstig geluk! Mogen deze woorden uw gedachten charmeren en diep in uw hart gegrift staan en ze zullen een oneindige bron van troost zijn.

Laat de vaders dit voor hun kinderen herhalen! Laat de gedachte aan deze woorden, die glorie en welvaart voor het eiland Elba verzekeren, herhaald worden van generatie op generatie.

Rijke inwoners van Porto-Ferraio, het is binnen uw muren, waar de geheiligde persoon van Zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit zal wonen. Jullie staan al jaren bekend om jullie vriendelijke geest en om de afhankelijkheid aan jullie prins.

Napoleon de Grote resideert nu onder ons, vergeet nooit de positieve indrukken, die hij heeft gekregen van zijn trouwe onderdanen.

En jullie allen, trouw in Jezus Christus, denk aan jullie bestemming:

Non sint schismata inter vos, pacem haete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

(Laat er geen onenigheid onder jullie zijn, leef in vrede en mag de vrede en de liefde van de

Heer bij jullie zijn.)

Mag vertrouwen, dankbaarheid en onderdanigheid in jullie harten wonen. Verenig u allen in respectvolle gevoelens van liefde voor jullie prins, die met jullie goede vader is dan jullie soeverein. Vier met heilige vreugde de vriendelijkheid van de Heer, die door de eeuwigheid voor jullie deze gelukkige gebeurtenis heeft bewaard.

Daarom verordenen wij dat op de volgende zondag in alle kerken een Te Deum gezongen zal worden als dank aan de Almachtige, voor de eer, die hij ons geschonken heeft in zijn oneindige wijsheid.

Geschreven in het Episcopale paleis van het eiland Elba, op 6 mei 1814.

Vicaris-generaal Arrighi,

Rannesco-Angioletti, secretaris

68

De Keizer besteedde zijn eerste dagen aan het inspecteren van openbare gebouwen en het maken van verscheidene reizen naar verschillende plekken op het eiland. Hij ging de mijnen in Rio bekijken, stopte bij het huis van dhr. Pons (116), de directeur om met hem te lunchen.

De persoonlijke spullen van de Keizer waren uitgeladen: 20.000 francs waren uit de schatkist verdwenen. Peyrusse had de gelden, die hij van Fontainebleau had meegenomen, naar zijn onderkomen gebracht. Ze zaten in zakken van 1000 gouden napoleons (117), verpakt in stro, het uitpakken was haastig gedaan met een schildwacht bij de deur.

116. André Pons, genaamd Pons de l'Hérault, liet een waardevolle herinneringen na aan de gebeurtenissen, die plaats vonden op Elba.

Geboren in Cette op 12 juni 1772, zoon van een Spaanse herbergier en een Franse moeder. Op zijn beurt werd hij zeekapitein, zee-officier en artillerie-kapitein. Hij had Bonaparte leren kennen bij het beleg van Touon, gaf hem twee dagen onderdak en leerde hem de vissoep uit de Provence eten. Een vurig republikein, een aanhanger van Robespierre en een Jacobijn. Om de onverzettelijkheid van zijn meningen te laten zien, gebruikte hij zijn voornaam André niet meer en had hij twee helden van de vrijheid als voorbeeld gekozen en noemde hij zichzelf Marat-Lepeletier Pons. Na Thermidor bleef hij een bezeten Jacobijn. Hij werd gevangen gezet. Hij had het Directoire bestrijden. Hij minachtte en verwierp hooghartig de aanbiedingen van Barras, die probeerde hem over te halen naar de andere kant. Ten tijde van de 18 Brumaire werd hem door zijn vroegere Toulon-kameraad aangeboden 'voor de wet uit te gaan'. Walgend

van de politiek weigerde hij te dienen onder het Consulaat en het Empire. Hij trouwde en bezwoer zijn vrouw dat hij nooit in militaire dienst zou gaan. In 1809 accepteerde hij de positie van leider van de ijzermijnen op Elba, waarvan de opbrengsten naar het Légion d'honneur gingen. Zijn positie gaf hem volledige vrijheid. Hij begon aan dit werk met geweten en begrip. De mijnen waren bijna verlaten; hij herstelde de productie, maakte voorschriften, beloofde de mijnwerkers financiële en fysieke zekerheid; hij liet gezonde huisvesting voor hen bouwen, gaf hun het voorbeeld van hard werken, deelde mee in hun voedsel en toonde interesse in hun families. Binnen een jaar had deze verstopte republikein zo'n aanzien verworven, dat hij op het eiland overal bekend was met de bijnaam van 'il nostre babbo' (ons papaatje). Hij had een huis in de stad in Porto-Ferrajo, een buitenhuis in Rio Marina, vlakbij de mijnen en leefde een gelukkig en rustig leven, toen hij vernam, dat Napoleon, van de Keizerlijke troon was afgezet, tot koning van Elba was benoemd.

Omdat hij een van de voornaamste burgerlijke dienaren van het eiland was tijdens de aankomst van de soeverein, werd hij aangewezen om de delegatie te vergezellen, die aan boord ging van de 'Undaunted' om Napoleon te verwelkomen. Op de avond van zijn plechtige entree in Porto-Ferrajo, zo rond middernacht, vroeg de Keizer, die tijdelijk in het Stadhuis was ondergebracht, naar hem en vroeg hem of hij hem (de Keizer, rkv) kon onderbrengen in zijn huis te Rio Marina, zonder Mme Pons te hinderen. Pons accepteerde dit. (Zie Pon's twee boeken, gepubliceerd door Léon-G. Péllissier)

117. 1 napoléon = 20 francs (Ed.)

- 69 Deze behoorde tot het commando bataljon van het eiland, was schoenmaker van zijn vak, vader van een groot gezin en hij bedacht hoe bruikbaar een klein deel van dit goud voor hem en zijn gezin zou zijn. Het goud was eindelijk in de kamer van de schatbewaarder, de kratten geopend en onbewaakt, het stro was er nog. Hij was alleen en hoopte een paar munten te vinden in het stro, dat hij met zijn voet verspreidde. Zijn verrassing was groot toen zijn voet enige weerstand ontmoette en hij ontdekte dat het een zak was, gelijk aan die hij naar boven had zien brengen. Hij trilde helemaal, hij wist niet wat te doen en aarzelde lang. Eindelijk, er zeker van zijnde dat niemand hem had gezien, stopte hij de zak in zijn grote muts, die hij daarna weer op zijn hoofd zette en vervolgde zijn wachtplichten. Toen hij was afgelost, ging hij zo nel mogelijk met zijn schat naar huis. Dezelfde dag ging hij naar de priester van de parochiekerk, vroeg hem het Heilige Sacrament te vertonen om drie dagen God te danken voor de hulp, die Hij hem en zijn gezin geboden had.

De man, die bekend stond als arm, begon opeens uit te geven boven zijn vermogen. Men voelde dat dit slechts kon zijn op iemand anders kosten. Toen hij de verdwijning opmerkte, informeerde Peyrusse het hof over deze som en drong er bij hen op aan deze zaak geheim te houden, zodat de Keizer er niets van zou horen.

De politie stelde een onderzoek in en de man, wiens plotselinge uitgaven al verdacht waren voorgekomen, werd gearresteerd. Eerst ontkende hij alles, toen zei hij dat het geld dat hij uitgaf, was gevonden in een greppel. Angst voor de gevangenis deed hem dat steeds herhalen; maar hij werd ervan verzekerd, dat er geen straf zou zijn en dat dhr. Peyrusse zelfs beloofd had hem 2000 francs te geven als hij de waarheid vertelde. Toen bekende hij alles. De gehele bedrag kwam niet terug, 4000 francs blijven bij hem of waren verloren. Ik hoorde al deze details van dhr. Poggi de Talavo, die een onderzoeksrechter was op dat moment (118).

Na een paar dagen in het stadhuis verhuisde de Keizer naar een huis (119), waar enkele genie-officieren ingekwartierd waren. Daar vond ik Zijne Majesteit terug; ik maakte gebruik van een moment, waarop de Keizer afwezig was uit zijn eenvoudige paleis om er zelf bekend mee te geraken.

- 70 Het huis bestond uit een beneden verdieping met een laag plafond met tien kamers. Vier gericht naar de stad met een indrukwekkend uitzicht, een hal aan de voorkant, een kleine salon en een kleine galerij; de zes andere keken uit op de tuin en de zee; een studeerkamer, een bibliotheek, een slaapkamer, een badkamer en twee kamers voor

bediendengebruik. Dit huis, gelegen op de top van een van steilste straten van de stad, stond halverwege de heuvel, die het Etoile fort beheerste, waar generaal Cambronne was gelegen en het Falcon fort verder op. Deze twee forten, verbonden met een bestraat pad, vormden de stadsverdediging vanuit de zee.

Gebouwd als een amfitheater domineerde deze residentie de stad, de haven en sommige aardige landhuizen in een vruchtbare vallei aan de andere kant van de haven. Het was het meest aangename, meest praktische en veiligste huis voor Zijne Majesteit.

De groot-maarschalk bleef het gewone (eerste) huis bewonen; generaal Drouot streek vlakbij de Keizer neer in gebouwencomplex, dat daarvoor gebruik was door de officieren van het garnizoen. Deze gebouwen huisvesten op hetzelfde moment ook de officieren, het keukenpersoneel en de knechten van het paleis.

Zowel in de stad als in het paleis vervingen stortbakken de fonteinen, ze waren groot en nodig voor van alles.

Totdat de keizerlijke garde arriveerde deed de Elbaanse nationale garde haar plicht om te dienen voor de behoeftes van Zijne Majesteit, die haar alleen maar kon prijzen voor haar nauwkeurigheid en toewijding.

- 71 Een paar gewapende zeelieden van het fregat 'Undaunted', gecommandeerd door een niet met een opdracht aangestelde officier, werden beschikbaar gesteld aan de Keizer door kapitein Usher. Zij waren aan het werk in het paleis, naast de nationale garde. Het garnizoen was amper voldoende om de forten en de overige stadspoorten te bewaken; de nationale garde deed in deze plichten al mee.

Kapitein Usher, geïnformeerd ten tijde van de landing, dat de Keizers tafel gebrek had aan vele zaken, die niet op het eiland te verkrijgen waren, stuurde meest gracieus en direct een deel van zijn persoonlijke levensmiddelen, die hij aan boord had, zonder dat hij er iets voor terug wilde.

Tijdens het overvaren en na de landing van de Garde waren de Britten verbaasd over de familiale omgang van de Keizer met de soldaten. Dit vormde een amusant contrast met de aristocratische *hautaine*, waaraan ze gewend waren. Toen Zijne Majesteit het fregat verliet, had hij aan elk bemanningslid een napoleon gegeven en hij gaf kapitein Usher een kistje versierd met zijn portret omgeven door diamanten.

Op 23 mei zeilde het fregat 'Driade' gecommandeerd door dhr. De Montcabrié de haven binnen, samen met de brik 'Inconstant' en bij het aanbreken van de volgende dag werden er vijf of zes Britse transportschepen gerapporteerd, die de keizerlijke garde aan boord hadden. Dhr. Montcabrié ging aan land, ontmoette de Keizer, de gouverneur en generaal Dalesme en maakte alle plannen voor het laden van het garnizoen.

De Garde had 25 dagen gereisd; deze vertraging had de Keizer verontrust. Hij vreesde dat ze mogelijk belemmerd waren om aan boord te gaan. Hij ging naar beneden naar de haven met de groot-maarschalk en werd daar begroet doorkreten als Vive 'Empereur! De volgende dag losten deze soldaten het garnizoen af en begonnen daarna, als ze vrij waren hun vrijetijd wandelingen zoals het verkennen van de wegen, die door Zijne Majesteit bereisd werden. Omdat hij hen overal zag, wilde de Keizer daar de reden van weten; hem werd verteld over de afspraak, die ze onder elkaar hadden gemaakt. Hij kon de emotie niet inhouden, die werd veroorzaakt door zo'n toewijding. 'Zeg hen, dat ik kinderen heb gevonden, ze hebben wat mij betreft niets te vrezen.' Deze oude soldaten waren goed en waren geliefd bij de eilanders; er liepen altijd kinderen om hen heen, die ze nadeden met stokken en papieren hoeden. De lithografie heeft zo'n scène bewaard en trouw doorgegeven.

- 72 Op 4 juni verlieten de 'Driade' en de transportschepen Porto-Ferraio. Napoleon was van dit schip van boord gegaan een paar dagen na zijn aankomst.
Het Napolitaanse fregat 'Letizia', dat op 1 juni prinses Pauline naar Porto-Ferraio had gebracht, vertrok op de 2e, daarbij toezeggende aan de Keizer om over enige maanden weer terug te komen. Zijne Majesteit begeleidde het tot de haven; het fregat zeilde weg en was spoedig uit zicht.
- 73 *NB. De pag. 73 bevat zwart-wit afbeeldingen. Deze staan NIET in de originele Franse tekst.*
- 74 *Deze pagina is leeg.*
- 75 **Hier start DEEL 2: Marchands begin in dienst van de Keizer.**